

GOUVERNEMENT CELEBES EN ONDERHOORIGHEDEN.Afdeling: LOEWOE.-Onderafdeling: PALOLO.-

MEMORIE van bestuursovergave betreffende de Onderafdeling Palopo van den aftredenden Controleur late klasse Mr. J.Gerritsen.-

-----oOo-----

Inleiding.

Hoewel het opmaken van een bestuursmemorie niet langer geëischt wordt en langzamerhand zelfs eenigzins in onbruik geraakt is, meen ik thans de gelegenheid te moeten aangrypen het myn opvolger mogelijk te maken aan de hand van een uiteenzetting van de huidige toestand, toegelicht met de noodige cyfers, zich in korten tyd in te werken en by zyn bestuursbeleid die weg in te slaan die het milieu waarin gewerkt moet worden vereischt. Het ontbreken van een up to date leidraad, in de vorm van een memorie van overgave, werd door my by de aanvang van bestuur in Augustus 1929 als een gemis gevoeld en maakte het onvermydelyk dat het langer duurde dan anders noodig ware geweest, om my een duidelyk beeld te vormen van de verhoudingen en toestanden in de Onderafdeling Palopo. Wel kunnen voor bepaalde aangelegenheden de bestuursmemories van den Assistent-Resident Breedveldt Boer, Nobele en Schoorel en van den Controleur van Palopo J.J.Bosch, de eenige onderafdelingchef die hier een memorie van overgave achterliet, nog met vrucht worden geraadpleegd, doch wanneer ik de data der memories vermeld (respectievelyk 5 Juli 1913, 12 Juni 1923, 5 Juli 1925 en 25 September 1914) behoeft het geen verder betoog dat op vele vragen waarvoor een nieuw optredend onderafdelingchef zich geplaatst vindt, deze memories geen antwoord meer kunnen geven.

In de ondervolgende memorie zal aan de hand van het gebruikelijke schema een overzicht worden gegeven van de huidige toestand. De politieke toestand en een bespreking van de Inlandsche hoofden werden hieruit echter weggelaten, aangezien het juist werd geacht deze tezamen met een meer algemeene persoonsbespreking (dus ook van anderen dan hoofden in een aparte, geheime, nota te behandelen.

1. Grondgebied.

a. Grenzen der onderafdeeling.

By besluit van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië van 27 April 1916 No. 49 (Staatsblad ~~1916~~ No. 352) werd bepaald dat de onderafdeeling Palopo zou bestaan uit de landstreken, Baeboenta, Rongkong, Walenrang, Wara, Boea, Ponrang, Badjo, Soeli, Larompong, terwyl by besluit van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië van 18 Juni 1917 No. 43 (Staatsblad ~~1917~~ No. 249) waarby de onderafdeeling Masamba werd ingesteld bepaald werd dat de landstreken Rongkong en BaEboenta tot de onderafdeeling Masamba zouden behooren en de onderafdeeling Palopo dus zou bestaan uit de landstreken (ten onrechte algemeen als districten aangeduid) Walenrang, Wara, Boea, Ponrang, Badjo, Soeli en Larompong. Sindsdien is hierin geen verandering meer gekomen. Wel heeft het in 1931 in de bedoeling van den Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden gelegen aan de Pitoempanoealanden, thans ressorteerende onder den Controleur van Wadjo, doch historisch behoorende tot het Landschap Loewoe, by de onderafdeeling Palopo te voegen, doch hiervan kwam tot nu toe niets en het schijnt dat deze plannen van de baan zijn.

Een nauwkeurige vaststelling van de grens van de onderafdeeling Palopo heeft blykbaar

niet

niet plaats gehad; in de archieven ter plaatse zoowel als te Makassar werd althans tevergeefs gezocht. Vermoedelyk heeft kort na de Expeditietyd een grenswyziging in groote lijnen plaats gehad, waarbij zooveel mogelyk van natuurlyke grensscheidingen als rivieren en waterleidingen werd gebruik gemaakt. Nog weinig bekend met de interne bestuursaangelegenheden van het pas onderworpen gebied werden daarby natuurlyk verschillende beslissingen genomen, die zeker anders uitgevallen waren indien men beter op de hoogte was geweest. Met name de grensbepaling tusschen de onderafdeeling Palopo en de onderafdeeling Makale en Rantepao schynt wel, uit historisch oogpunt bezien, zeer willekeurig te zyn geweest. Van de landstreek Walenrang (tot Palopo behoorende) werd een groot stuk (thans vormende de districten Sadang, Kesoe, Belassoe, Nanggala) afgesneden en by de onderafdeeling Rantepao gevoegd. Hetzelfde geschiedde met het district Ranteboea, dat van de landstreek Boea (tot Palopo behoorend) werd afgesneden en eveneens by de onderafdeeling Rantepao werd gevoegd. Nog zeer sterk leeft by de bevolking van genoemde thans tot Rantepao behoorende districten de wetenschap van eenhoorigheid met de landstrecken Walenrang en Boea en nog jaarlijks geeft zy hiervan het bewys door hun, den Datoe van Loewoe, door tusschenkomst van hun vroegeren heer, respectievelyk den Palembang van Walenrang en de Madika van Boea, gebracht huldebetoon. Mogelyk bestaat er aanleiding toe om by de bestuurshervorming de gemaakte fouten hier en elders te herstellen.

Hoewel dus de grenzen niet overal geheel vaststaan, komen grensgeschillen toch betrekkelijk

betrekkelyk zelden voor. Desalniettemin verdient het aanbeveling t.z.t. de grenzen nauwkeurig vast te stellen, hetgeen thans nu de topographische dienst deze streken vrywel geheel heeft opgenomen zoodat er behoorlijke kaarten bestaan, veel gemakkelijker zal kunnen geschieden dan vroeger. Noodzakelijk is dit omdat juist in de grensgebieden (Noordwest Walemrang, West Badjo en Larompong) uitgestrekte damarbosschen liggen die nu reeds af en toe een twistpunt vormen tusschen de bewoners van de omgrenzende landstreken, doch dit stellig veel meer zullen worden, wanneer de handelswaarde van damar hooger wordt.

By beslissing van het Zelfbestuur van Loewoe van 14 Maart 1932 werd een klein grens-geschil, ontstaan tusschen de districten Malangke (Masamba) en Wara (Palopo) beslecht.

b. Districtindeeling.

De onderafdeeling Palopo bestaat uit de landstreken (zooals Staatsblad 1917 No. 249 zegt) of districten (volgens het algemeen spraakgebruik) Walemrang, Wara, Boea, Ponrang, Badjo, Soeli en Larompong.

Gedeeltelyk berust deze indeeling op historische gronden; gedeeltelyk is zy te danken aan onbekendheid met de juiste verhoudingen tydens de vaststellingen, terwyl voor een gedeelte op grond van praktische overwegingen afgeweken is van, welbekende historische groepeerings.

Een uitvoerige uiteenzetting te geven van de historische groepeerings en de daarin aldan niet opzettelyk aangebrachte veranderingen, heeft weinig practisch nut. Wel leeft t.a.v. het grootste deel by de bevolking nog wel de wetenschap van de juiste verhoudingen doch de thans bestaande is, in het algemeen,

in de loop der jaren zoo ingeburgerd, dat zyn, behoudens misschien met enkele wijzingen, zeer wel als basis zal kunnen dienen by latere ontvoogding en instelling van Inlandsche rechtsgemeenschappen (adatgemeenschappen).

Met enkele opmerkingen over de samenstelling der districten meen ik derhalve te kunnen volstaan.

Voor Walenrang wordt verwezen naar hetgeen onder a werd opgemerkt. Walenrang staat onder een districtshoofd met den titel van Palembang. De Palembang van Walenrang wordt bygestaan door 2 Soelewatangs (door ons genoemd onderdistrictshoofden) met den titel respectievelyk van Pangoeloe Kada Bolong (voor de Boegineesche kuststreek) en Pangoeloe Kada Ilang (voor de Toradjastreek). De eerste wordt bezoldigd, de laatste niet meer.

Wara in zyn huidige vorm is een instelling van ons. Het bestond uit niet veel meer dan de hoofdplaats Palopo en naaste omgeving, verder het eiland Lieboekang en een enclave aan de kust van het district Walenrang, grenzende aan Malangke (Masamba).

Van het district Boea werd een gedeelte by Wara gevoegd (kampong Peta, Mawa, Moerante, Latoepa, Bete. Wara staat onder een districtshoofd met den titel van Soelewatang. Deze wordt bygestaan door een helper, eveneens met den titel van Soelewatang, een functie niet berustende op historische gronden doch op praktische overwegingen ingesteld tot hulp van het districtshoofd by zyn werkzaamheden, die doordat de hoofdplaats Palopo tot zyn ressort behoort, niet eenvoudig zijn. De voorheen bestaan hebbende functie van Soelewatang

Soelewatang Latoepa, ingesteld toen bovengenoemde kampong by Wara werd gevoegd, werd, als zynde van weinig belang meer, opgeheven toen de 2e Soelewatang van Wara werd aangesteld.

Het district Boea heeft vele veranderingen ondergaan. De voornaamste werden onder a genoemd en hierboven by de bespreking van Wara. Enkele gedeelten, de streken Boloe en Kanna werden in de loop der jaren enkele malen by het district Badjo gevoegd en dan weer onder Boea teruggebracht, tengevolge van door belanghebbende hoofden verstrekte onjuiste inlichtingen, doch ten slotte in 1925 voorgoed (en historisch juist) onder Boea teruggebracht.

Boea bestaat uit twee, vry scherp van elkaar gescheiden gedeelten, een zuiver Toradja-gedeelte (onderdistrict genoemd) Pantilang en een meer Boegineesche kuststreek. Over het geheel voert een districtshoofd met den titel van Madika het bestuur, daarin bygestaan door 2 Soelewatangs, een voor het Boegineesche gedeelte met den titel van Pabitjara (deze functionaris behoort van oudsher tot de Hadat, het bestuurscollege van Boea) en een voor het Toradjagebied met den titel Ampoe Lembang. De Toradjastreek Pantilang is opgebouwd uit talrijke parengeschappen, genealogische eenheden elk onder leiding van een voorganger parenge, staande, die door zyn functie by de Godsdienstige ceremonieën in hoog aanzien stond en daardoor ook op niet zuiver godsdienstig gebied groote invloed en veel gezag had. Deze parengeschappen hadden zich van oudsher groepsgewijze verbonden in vier grotere eenheden (door ons weinig fraai kampong-complexen genoemd) elk onder een hoofd parenge of Pareng-Lompo. De namen dezer vier eenheden

zyn

zyn Pantilang(waar de heele streek door ons zoo genoemd wordt),Maindo,Kanna en Boloe.De titels van de respectievelyke parengelompo's zyn,Isong Kaloea,Ariri Basi,Sembang Kada en Balimbing Kaloea.

Het district Ponrang omvatte vroeger niet het kampongcomplex Olang(kampong Olang,Lanipa,Polosaloe,Bassiang,Polotondok,Pangadjarang).Herhaaldelyk was echter het districts-hoofd van Ponrang(de Madika)tevens hoofd van Olang met de titel van Palembang.Toen dit(onder de tegenwoordige Opoe Patoenroe)weer eens het geval was,werden beide streken,in verband met hun onbelangrykheid,samengevoegd.

Het district Badjo bestond vroeger niet als zoodanig.De Sanggaria van Badjo(de titel nu gebruikt voor het districtshoofd van het district Badjo)had onder zyn bevelen een heel wat kleiner gebied dan thans.Niet ertoe behoorden de kampongs Tjilalang,(waartoe ook behoorde Patedong),Lamoenre,Senga(bestaande uit de huidige kampongs Tadette,Padang,Belopa) Balo₂, Padang₂, Koeroesoemanga.Deze vormden zelfstandige gebieden onder eigen hoofden Ook het onderdistrict Ranteballa behoorde niet tot Badjo,doch stond onder de bevelen van Djannang Koeroesoemanga.Daarvan uitgezonderd was het thans tot Ranteballa behorende kampongcomplex Oeloesalo,bestaande uit de kampongs: Oeloesalo,Boentoearooan,Boentoeakarooa,Boneposi,Makaloea,Tobaro,Paragoesie.Gezien de onbelangrykheid van de talryke staatjes werden zy bijeen gevoegd tot één district Badjo,oorspronkelyk nog met bezoldigde onderdistrictshoofden van Tjilalang,Koeroesoemanga en Ranteballa.De beide eerste functies bestaan niet meer,de laatste nog wel.

Een gedeelte van het gebied van het onderdistrictshoofd(Djannang)van Koeroesoemanga werd by Ranteballa gevoegd en behoort nog daartoe. Ook het district Soeli bestond niet als zoodanig.Het is samengevoegd uit de oorspronkelijk zelfstandige deelen Tjimpoë,Soeli,Malela Siapa,Kombong.

De titel van het districtshoofd van Soeli is Palembang.

Het district Larompong onderging weinig verandering.De titel van het districtshoofd van Larompong,oorspronkelyk Datoe werd gewyzigd in Arce aangezien te Palopo(naast de Vorst(in)van Loewoe niemand met Datoe mag worden betiteld.In Larompong zelf wordt het districtshoofd echter nog vaak Datoe genoemd.

Grensgeschillen tusschen de districten komen af en toe voor en worden door het Zelfbestuur na onderzoek beslecht.Zoo werd een grensgeschil tusschen Boea en Ponrang by beslissing van het Zelfbestuur van 6 Juni 1932 beeindigd,een geschil tusschen Ponrang en Badjo by beslissing van 7 Juni 1932. Hangende is nog een geschil tusschen Ponrang en Ranteballa.

Door de kamponghoofden van het thans tot het onderdistrict Ranteballa behoorende kampongcomplex Oeloesalo werd by het Zelfbestuur het verzoek ingediend om afscheiding van Ranteballa en voeging by Badjo,d.w.z.herstellen van de oude toestand.Waar m.i.terecht,werd overwogen dat er geen dringende redenen waren om in de bestaande toestand verandering te brengen,werd het verzoek afgewezen.

c. Wegen.

I. Hoofdwegen.

In de onderafdeeling Palopo worden de hoofdwegen gevormd door de verbindingen Palopo-grens Wadjo(in Zuidelyke richting)Palopo-grens

grens Rantepao (in Westelyke richting) en Palopo grens Masamba (in Noordelyke richting). Deze wegen zyn respectievelyk $\pm$ 90, 33 en 25 K.M. lang, gedeeltelyk verhard en o.h.a. in zeer goeden staat verkeerende. Behoudens enkele gedeelten (tusschen Kariako en Patedong en in Soeli) is de weg naar de grens Wadjo, ook voor het in de naaste toekomst te verwachten verkeer voldoende breed. Slechts de meeste duikers dienen nog verlengd te worden; ze zyn o. h.a. zeer smal en leveren gevaar op voor het verkeer. Nog slechts enkele houten bruggen van minder duurzame constructie worden in deze weg aangetroffen. De voornaamste hiervan zyn: De Songkabrug (3 K.M. van Palopo) en de Larompongbrug (70 K.M. van Palopo). In verband met de hooge kosten en de minder gunstige toestand van de landschapsfinancien kon niet worden overgegaan tot vervanging door permanente of semipermanente bruggen; de houten bruggen werden dit jaar met behulp van heerendiensten verbeterd. Overigens zyn alle tydelijke bruggen vervangen door semipermanente bruggen, terwyl over de Laloarivier, de Soelirivier, Tjimpoerivier en Boearivier groote permanente bruggen zyn aangebracht. Waar bovendien het wegdek de laatste jaren zeer verbeterd is, werd door den Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden op 7 Maart 1932 ~~by schryven No. W. 1/a/5~~ de maximumbelasting van vrachtauto's op deze weg en die naar de grens Masamba van 12 personen op 16 en 18 gebracht, al naar gelang de grootte der auto. Tydens myn bestuur werden enkele onoverzichtelijke bochten by Sampodo en Tjimpoe verbeterd; voortzetting van deze werkzaamheden verdient aanbeveling. Tevens staan nog op het programma wegverbetering by Songka (aangevangen)

ophooging

ophooging by Seeli en Laloa, afgraving by Larompong. Over het weggedeelte by Paremang zie hieronder onder voornaamste rivieren. De weg Palopo grens Masamba is eveneens veel verbeterd, evenals de bruggen en kon daarom, als gezegd, ook voor zwaarder verkeer worden opgesteld.

Permanente bruggen treft men aan over de Salobatang, de Salo Lamasí, de Salo Makawa. Kleine verbeteringen werden in deze weg aangebracht tydens myn bestuur. In uitvoering is nog het werk ophooging weggedeelte by Salobatang, hetgeen in heerendienst geschiedt.

De weg Palopo-grens Rantepao is thans ook vrywel geheel van semipermanente kunstwerken voorzien; in verband met het feit dat de weg op sommige gedeelten nog smal is, en dus betrekkelijk gevaarlijk, werd het maximum aantal per vrachtauto te vervoeren personen niet hooger dan 12 gesteld.

Aan de verbetering van den weg wordt voortdurend gewerkt, vooral het gevaarlijke gedeelte nabij K.M. 14 werd geducht onder handen genomen. Het wegonderhoud en de verbreding van af K.M. 14 tot de grens geschiedt door heerendienstplichtigen. Van Rantepao, aangezien in dit gedeelte van de onderafdeeling Palopo niet voldoende heerendienstplichtigen beschikbaar zijn.

Nog veel dient er aan deze weg verbeterd te worden; door aardstorting (een veel voorkomend verschijnsel) bedreigde plaatsen dienen nog afgegraven, smalle gedeelten verbreed te worden.

Onderhoud en verbetering der bovengenoemde hoofdwegen zyn geheel in handen van de landschapstechnische dienst. De onderafdeelingchef heeft

heeft slechts te zorgen voor de opkomst der heerendienstplichtigen met behulp van Zelfbestuur en hoofden.

De voornaamste grondvindplaatsen langs deze weg zyn, Boearivier, Salopao, Larompongri- vier, Boearivier, Amasanganrivier, Paloporivier, Salo Batang, Salo Lamasi, Salo Makawa, Salo Tandoeng.

De voornaamste wegverbeteringen die in de naaste toekomst aanbeveling verdienen zijn: Ophooging van het weggedeelte by Sampano; afgraven van enkele hellingen in Larompong, ophooging weggedeelte Soeli, verbetering enkele bochten naby Tjimpoe (Soeli gedeeltelyk reeds uitgevoerd), verbeteren bochten Sampodo (Boea) en Songka (Wara) eveneens gedeeltelyk uitgevoerd, verbeteren oprit brug by Rampoeang (Walenrang), wegverbreding K.M. 5, 6 en 13 weg Rantopao.

II. Binnenwegen.

In overeenstemming met de vorm van de onderafdeeling (langgerekt en smal) is het aantal autowegen, anders dan de bovengenoemde hoofdwegen, gering. De langste is de weg Tjilalang-Badjo-Tjimpoe (22 K.M.). Deze weg is onverhard en vordert, ten gevolge van de lage ligging van vele gedeelten, veel onderhoud. In 1932 werd een bedrag van / 2000.- toegestaan voor aanvoer van verhardingsmateriaal op deze weg. Daarmede werd het gedeelte Tjilalang-Badjo (9 K.M.) van een nieuwe grintlaag voorzien.

Verdere binnenwegen, voor auto's berijdbaar zyn de verbinding Padang²-Belopa (5 K.M. in district Badjo) van belang voor de verbinding der pasars Badjo en Belopa; Palopo-Latoe-pa (9 K.M.) van weinig belang; de kampongwegen naar Danggang en Balambang (district Boea) Kom-bong (district Soeli) Larompong; deze wegen zyn alle

alle echter slechts 1 à 2 K.M. lang en van weinig belang.

Van meer belang is de weg, die by Boea aanvangt en de bedoeling heeft door een vry dicht bevolkte streek een tweede verbinding met Rantepao te vormen. In 1930 werd door mij een aanvang gemaakt met het traceeren en verbreedten van het eerste gedeelte. Thans is de weg gereed tot Sapan; deze 8 K.M. zyn geheel verhard en van houten bruggen en duikers voorzien. Gelden waren voor deze werkzaamheden niet beschikbaar (totaal is / 500.- toegestaan voor het onderhoud van alle 2 kl. wegen en paardenpaden), zoodat alles in heeredienst moest geschieden. Thans is reeds wederom $\pm$ 3 K.M. op breedte gebracht en met de werkzaamheden aan de bruggen in dit gedeelte een aanvang gemaakt waarna de verharding dient te worden aangebracht. Het trace is uitgezet tot Barana (K.M. 23); voor het moeiljkste gedeelte is daarby door de Landschapstechnische dienst hulp verleend door het afstaan van een opnehmer. Behoudens voor het laten springen van steenen zal ook dit gedeelte tot Barana weinig kosten met zich meebrengen. Voor dit laten springen van steenen is een mandoer in dienst, die ook tevens dergelyke werkzaamheden verricht aan de hier onder te noemen weg. Is Barana bereikt dan levert ook het trace Barana-Pantilang-Salolimboeng ($\pm$ 17 K.M.) weinig moeilijkheden op. By Salo Limboeng wordt de grens met Rantepao overschreden en gaat de weg naar Penanda en vervolgens naar Boentaoe, waar een reeds bestaande autoweg wordt bereikt. Ook dit laatste gedeelte levert, volgens bekomen inlichtingen geen overwegende moeilijkheden op. De werkzaamheden aan deze weg werden geentameerd

geentameerd door Opoe Patoenroe; ze hebben dan ook onder diens leiding plaats. Van belang zal de weg in de eerste plaats zyn voor de openlegging van het belangrijke onderdistrict Pantilang, terwijl hy zeer zeker ook beteekenis zal kunnen krygen als doorgaande verkeersweg.

Een andere weg, eveneens van groot, doch meer plaatselyk belang, werd door my aangevangen in Badjo in de richting Ranteballa. Deze weg heeft voornamelyk belang als afvoerweg van de producten van Ranteballa en met name de streek tegen het Lantimodjonggebergte; koffie, damar, rottan en op den duur waarschynlyk rijst. Gedeeltelyk werd voor de eerste kilometers gebruik gemaakt van de restanten van een vroeger bestaanhebbenden onverharde autoweg, welke echter na een geweldige overstrooming in 1925, waardoor geheele gedeelten waren weggeslagen, in onbruik was geraakt, zoodat niet veel meer dan een paardenpad over was. Deze weg is thans $11\frac{1}{2}$ K.M. gevorderd tot Bonelemo, geheel verhard en van houten bruggen voorzien.

Evenals voor de weg Boea-Barana verdient het aanbeveling de werkzaamheden aan deze weg de bescheiden middelen die ons ten dienste staan voort te zetten. Zoowel Barana als Ranteballa zullen op deze wijze voort gaande vrijwel zonder kosten, bereikt kunnen worden.

III. Paardenpaden.

Het bergland van de onderafdeeling Palopo wordt doorkruist door paardenpaden. Ze alle op te sommen heeft geen nut. De voornaamste zyn: Het paardenpad van af het eindpunt van den autoweg Badjo-Bonelemo naar Ranteballa met een zypad naar Tiboesan en van daar over Oeloesalo ook naar Ranteballa. Afstand Bonelemo-Ranteballa $15\frac{1}{2}$ K.M., Bonelemo-Tiboesan 23 K.M., Tiboesan-Ranteballa 24 K.M. Vervolgens Ranteballa

Ranteballa-Lempobatoe (22 KM), Pantilang (19 KM), Barana (13 KM) eindpunt autoweg Boea-Sapan (15 KM). Van Pantilang loopt tevens een paardenpad over Salo Limboeng (6 KM) naar La-toepa (18 KM).

Een paardenpad van uit Lempobatoe loopt door het kampongcomplex Boloe naar de kampong Kira (10 KM).

In het Noorden van de onderafdeeling wordt ten slotte aangetroffen het paardenpad van Lamasi naar Oeroe (10 KM), Sampeong (15 KM), Lewandi 8 KM).

d. Voornaamste rivieren.

De voornaamste rivieren in de onderafdeeling Palopo zyn (in het Noorden beginnende) de Salo Makawa, Salo Lamasi, Salo Batang, (Salo Baranamase), Salo Palopo, Salo Amasangan, Salo Songka, Salo Boea, Salo Paremang, Salo Tjimpoe, (Salo Badjo), Salo Soeli, Salo Larompong, Salo Sampano, Salo Pao.

Door de geringe afstand tusschen de bergen en de zee kunnen deze rivieren alle geweldig spoken en groote overstroomingen veroorzaken, waardoor het verkeer wordt gestremd. De meest beruchte is de Salo Paremang, een betrekkelijk nieuwe deltalooop van de rivier die in zyn bovenstroom o.m. Salo Noling heet en wiens voornaamste deltalooop voorheen de Djenemaedja was. Door vorming van grint en zandbanken is deze tak dicht gesl^uid bovenstrooms de weg Ponrang-Badjo en heeft het water een uitweg gevonden in talrijke stroompjes meer Zuidwaarts en werd de hoofdstroom verlegd naar de Salo Paremang, ongeveer 4 1/2 K.M. van Palopo. De bedding van de oude Djenemaedja is thans geheel droog. De houten brug over deze bedding, die bouwvallig begon te worden, werd in 1930 afgebroken en vervangen door een groote

grootte dubbele duiker.

In begin 1929 vernielden grootte bandjirs het weggedeelte K.M.42-45 (dus ten Noorden en Zuiden van de Salo Paremang grondig en was de weg maandenlang onbegaanbaar. Personenvervoer had per prauw plaats, Besloten werd toen ingrijpende maatregelen te nemen teneinde dergelyke stagnaties in den vervolge te voorkomen. Een belangrijke som werd op de begrooting gebracht, terwyl talryke heerendiensten beschikbaar werden gesteld om een aanvang te maken met een flinke ophooging van dit weggedeelte. In 1931 kwam dit werk eindelyk gereed nadat vele malen de reeds bereikte resultaten door geweldige bandjirs weer gedeeltelyk waren te niet gedaan. Teneinde het water te dwingen zyn weg onder de bestaande yzeren brug door te nemen werden alle andere openingen in dit 3 KM. lange weggedeelte (9 ponten en bruggen) op advies van een deskundige Commissie dicht gemaakt. Hoewel, teneinde de snelle afvloeiing van het water te bevorderen, in 1930 een tweede spanning van de yzeren brug werd toegevoegd, werd nog niet veel plezier beleefd van genoemde maatregelen. Doorbraken en ernstige wegbeschadiging zyn in den regentyd aan de orde van de dag, in het byzonder op de plaatsen van de vroegere bruggen. Thans wordt nog steeds gewerkt aan de herstelling van de schade door de bandjirs in de laatste regentyd aangericht, terwyl het aantal kribben, aangebracht ter bevordering van de aanslibbing, nog steeds wordt uitgebreid. Door de dichtmaking van de bruggen in dit weggedeelte heeft zich westelyk van de weg een permanente plas van enkele K.M.². gevormd, waardoor het bosch daar bezig is geheel af te sterven. Een gedeelte van de kampongs

Patedong en Tjilalang moest waar het water zyn loop daar door heen begon te nemen, worden ontruimd, terwyl talryke klappertuinen eveneens het slachtoffer van het water zyn geworden.

In 1931, toen bleek dat de wegophooging, welke tot 2 meter ging, nog niet voldoende was, werd op de westkant van de opgehoogde weg nog eens $\pm$ 1 meter hooge keerdyk aangebracht, die echter by de laatste bandjirs van de vorige regentyd over groote gedeelten bezweken is.

De overige bovengenoemde rivieren behooren geen afzonderlyke bespreking, met uitzondering van de Salo Amasangan. Deze rivier die door de hoofdplaats Palopo loopt (by de zuidgrens) komt enkele K.M. stroomopwaarts samen met de Salo Songka. Voorheen was dit de voornaamste tak; nu is tengevolge van het vormen van grintbanken aan de ingang van de Songkarivier de Amasangan-rivier de lastigste. By zware regens overstroomt een deel van de hoofdplaats door deze rivier; in 1931 is, tegelyk met een algeheele herstelling, daarom de vloer van de passanggrahan hooger gelegd. Tevens werd met heerendienst-plichtigen een geul gegraven door de bovengenoemde grintbanken hetgeen wel met eenig succes bekroond werd, doch nog niet afdoende is geweest.

2. Eilanden.

De onderafdeeling Palopo is slechts één eiland rijk, Liboekang (het eiland). Het vormt een flinke kampong, geheel bevolkt door visschers. Zoetwater moeten zy van de vaste wal halen.

3. Bergen.

De voornaamste bergen in de onderafdeeling Palopo behooren tot het Lantimodjonggebergte. Hierover loopt ook de grens met de onderafdeeling Enrekang en Makale-Rantepao. De voornaamste

voornaamste toppen zyn: Rante-Mario, Boentoe Palaka, Rante Kambelong, Boentoe Sinadji.

Naby de hoofdplaats palopo bevindt zich de $\pm$ 1900 M. hooge Boentoe Poeang. Om de uitloopers hiervan slingert zich de weg naar Rante-pac. In het Noorden van de onderafdeeling zyn de voornaamste toppen Boentoe Kandora, Boentoe Pongko.

2. Historisch Overzicht.

Hiervoor wordt verwezen naar de memorie van overgave van den Assistent-Resident van Loewoe, Breedveldt Boer.

3. Godsdienst.

a. Beschryving van door de bevolking beleden godsdienst, propaganda en bedevaart.

De meest verbreide godsdienst in de onderafdeeling palopo is de Islam. Van de $\pm$ 92.000 inwoners behooren naar schatting $\pm$ 50.000 tot de Mohammedaansche godsdienst; de overigen zyn heidenen op een groep van $\pm$ 1700 Christenen na.

De geheele Boegineesche, (Loewoeresche) kustbevolking is Mohammedaan, terwyl ook vele van de zich in deze streken gevestigd hebbende Toradja's tot den Islam zyn overgegaan.

Wanneer gezegd wordt dat de geheele kustbevolking Mohammedaan is wil dit zeggen dat ze de Mohammedaansche geloofsbelydenis heeft afgelegd en geen varkensvleesch eet. Verder onderscheidt een groot deel van hen zich niet van de heidenen wat levenswyze en opvattingen betreft. Van overtuiging is by de meeste van hen geen sprake. Het bygeloof heerscht onder hen nog byna even sterk als onder de heidenen en by feestelykheden en andere plechtigheden wordt een mengsel van Mohammedaansch en heidensch ritueel toegepast waarby niet zelden dit laatste de overhand heeft. By dergelyke gelegenheden spelen de bissoe's, de heidensche priesters nog een belangryke rol; ook overigens hebben deze personen nog dikwyls invloed.

Niet alleen in de lagere en minst ontwikkelde kringen doen zich de bovengenoemde verschynselen voor; ook in de hogere kringen, ja by het Mohammedaansche Zelfbestuur, zyn de fegetelykheden doorkrenkt van oud heidensche gebruiken en zonder gewetensbezwaar nemen daarvan ook het grootste deel van het Mohammedaansche bedelmispersoneel (als imam's, goeroe's enz.) deel.

In verband met het bovenstaande verbaast het niet dat de Mohammedaan hier o.h.a. verdraagzaam is ten opzichte van andersdenkenden. De voornaamste godsdienstplichten worden slechts matig verricht; de deelneming aan de Hadjis zeer beperkt (in 1913: 8, 1914: 14, 1929: 8, 1930: 5, 1931: 7, 1932: geene). Hier deed de gedschaarschte haar invloed reeds gevoelen). In de laatste jaren begint echter het aantal Mohammedanen dat zich behoorlyk van haar godsdienstplichten kwyt grooter te worden en is er algemeen by hen een opleving in het godsdienstige leven te constateeren, hetgeen echter de verdraagzaamheid nog niet merkbaar heeft beïnvloed. Verschillende oorzaken zyn voor deze opleving aan te wyzen.

By besluit van het Inlandsch Zelfbestuur van Loewoe van 19 Augustus 1929 ~~Nood~~ goedgekeurd door den Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden werd tot hoofd van den godsdienst in het landschap Loewoe met den titel van kalief benoemd Hadji Mohamad Ramli vooreen imam van Kadjoeara (Bone). Deze persoon begon onmiddellyk allerlei misbruiken die onder zyn zeer slappe en weinig ontwikkelde voorganger waren binnengeslopen, uit te roeien en met kracht op te treden tegen onverschilligheid en lauwheid. Door zyn, blykbaar, pakkende, sprekersgaven zyn,

sprekersgave, zyn energie en rustelooze yver gelukte het hem inderdaad velen ertoe te brengen hun godsdienstplichten te verzorgen. Was vroeger de animo voor Sembahjang te Palopo gering thans is zy zoo toegenomen dat, vooral des Vrydags de moskeer veel te klein is om de geloovigen te bevatten en deze zich op matten tot vlak aan de straat en geheel buiten het gebouw scharen moeten. Ook elders, buiten de hoofdplaats, valt eenzelfde opleving te constateeren, eveneens o.m. een gevolg van de werkzaamheden van de kalief. Deze trekt geregeld overal heen om voor te gaan in het gebed en om de belangen van de geloovigen te behartigen. Hij beperkt zich daarby niet tot Palopo, doch bezoekt ook de andere onderafdeelingen van Loe-woe, tot zelfs Kolaka en Makale toe. Overal worden bestaande primitieve bedehuizen verbeterd of verryzen en nieuwe; het toezicht op de handelingen van het ondergeschikte moskee en langgarpersoneel en de kampong goeroe's is verscherpt, allerlei aangelegenheden als verdeling van zakat en fitrah, huwelyk en echtscheiding enz., werden behoorlyk geregeld. Onder zyn leiding kreeg ook de Sjarat meer te doen. Velen vertrouwen hun belangen by erfenis kwesties en boedelscheiding thans aan den Sjarat toe, en het moet worden gezegd dat deze alles doet om, na ernstig onderzoek, behoorlyk uitspraken te kunnen geven.

Naast het optreden van den nieuwen Kalief is de toename van de evangelisatie de oorzaak van de opleving in het Mohammedaansch godsdienstige leven. Het optreden van een steeds toenemend aantal Inlanische evangelisten, het plaatsen van een Zendelingleeraar te Palopo, werkt vanzelfsprekend prikkelend op de energie

van de meer ontwikkelde goedgebouwde Mohammedanen. Zoo doende werd het den Kalief makkelijker gemaakt belangstelling voor zyn streven te vinden. Toch kan van eigenlyke propaganda naar buiten nauwelyks worden gesproken; wel gebeurt het dat wanneer enkele personen tot het Christendom zyn bekeerd (in de kuststreek) in diezelfde kampong enkele heidenen tot de Islam overgaan, daartoe natuurlyk bewogen door de opgeschrikte kamponggoeroe, doch de voornamste werkzaamheid van de kalief en zyn ondergeschikten bepaald zich voornamelyk tot het versterken van den Islam en het bybrengen van duidelyke begrippen omtrent hun godsdienstplichten by de geloovigen.

En zooals gezegd begint e.e.a. succes te hebben. Zy die in de onderafdeeling Palopo niet tot den Islam behooren, zyn heidenen, op een kleine groep Christenen na. Een beschryving te geven van dit heidendom komt niet noodig voor. Verwezen moge worden naar het daaromtrent medegedeelde in de meergenoemde memorie van Assistent-Resident Breedveldt Boer.

Het heidendom, de combinatie van godendienst en vooroudersvereering, is nog krachtig en levend en staat niet dan langzaam en na energiek verzet terrein af aan Christendom en Islam. Op den duur zal het den stryd verliezen; het geeft de menschen te weinig, doch lang zal het nog duren voor het verdwenen is en de aanhangers tot het Christendom of Islam zullen zyn overgegaan.

b. Byzondere bewegingen op godsdienstig gebied.

Sinds omstreeks het jaar 1894 bestaat in de onderafdeeling Palopo een mystiek godsdienstige beweging, bekend onder de naam Tarekat Chalwatijah of Tarekat Hadji Palopo. Haar werkzaamheden strekken zich ook buiten de onderafdeeling

onderafdeeling uit; het hoofdkwartier en de voornaamste voorgangers worden zelfs thans in de onderafdeeling Maros en Pangkadjene aangetroffen. Deze tarekat (waartoe o.m. het geheele eiland Liboekang behoort) is een doorn in het oog van de rechtzinnige Mohammedanen en de aanhangers worden als kettters beschouwd. De invloed van deze tarekat neemt echter nog steeds toe, ondanks het feit dat de propaganda ervoor zoo veel mogelijk door Kalief en Zelfbestuur wordt bemoeilykt. De beweging is zuiver godsdienstig, beweegt zich niet op politiek gebied. Merkwaardig is de groote saamenhoorigheid tusschen de aanhangers dezer tarekat, terwyl tevens de aandacht verdient het fanatisme waarmee zyneermaal toegetreden, zich aan den tarekat vasthouden. Van excessen op zedelijk gebied, waarvan deze tarekat in andere streken wel eens verdacht werd, werd tot nu toe hier weinig vernomen; wel verbreiden tegenstanders soms dergelyke geruchten, doch bewys voor de juistheid ervan werd nimmer geleverd. Op 1 September 1930 werd te Palopo opgericht een afdeeling van de vereeniging Mohammadijah. Zij beweegt zich voornamelyk op godsdienstig gebied en toont weinig teekenen van leven, met uitzondering van een school, waarover nader. Haar leden heeft zy byna uitsluitend te Palopo; slechts enkele verspreide leden worden elders aangetroffen. Ook deze vereeniging heeft niet de sympathie van de leidende personen in de Mohammedaansche Godsdienstige wereld te Palopo. Een enkele maal ontstond er verschil van meening o.a. over de inning en verdeeling van zakat en fitrah ontvangen door de Kalief en ander moskeepersoneel die dan zorgen voor de verdeeling onder de rechthebbenden. By de Le-

By de Lebaran in Januari van dit jaar nu werd door het Bestuur van Mohammadjah te Palopo Zakat en Fitrah geïnd, met de bedoeling dit te verdeelen onder hen, die volgens dit bestuur er recht op hadden. Het Zelfbestuur van Loewoe, van meening dat Mohammadjah niet gerechtigd was aldus op te treden, verbood de verdere in-ning en legde beslag op de eerds ontvangen by-dragen. Het bestuur van Mohammadjah riep de hulp in van den Adviseur voor Inlandsche Za-ken ten einde de beslissing van het Zelfbe-stuur als zynde onrechtmatig, ongedaan te maken de Adviseur was echter van meening dat het Zelfbestuur in deze zyn bevoegdheid niet was te buiten gegaan al werd op toegevendheid en ruimheid van opvatting aangedrongen en het be-stuur van Mohammadjah aangeraden in den ver-volg by alles wat zy wenschen te ondernemen vooraf overleg te plegen met het Zelfbestuur van Loewoe. Verwezen moge nog worden naar de omtrent deze aangelegenheid gevoerde correspon-dentie (o.a. het schryven van den Adviseur van Inlandsche Zaken van 22 April 1932) No. 600/DIh.

Een in de maand December 1931 te Palopo gehouden congres van de afdeelingen van Moham-madjah uit het geheele gewest leverden geen byzonderheden op en had een rustig verloop. In de maand Juli 1931 werd te Palopo een Mohamma-dijahschool opgericht die zich in een vry groo-te bloei mag verheugen. Was het aantal leer-lingen aanvankelyk 30 thans bedraagt dit 103. Er wordt door twee onderwyzers genaamd Mohamad Mochsin en Machmoed les gegeven volgens een leerplan overeenkomstig met dat van de Gouver-nements school 2e klasse.

Het aantal leden van Mohammadjah bedraagt 50, althans op papier; betalende leden zyn er

heel wat minder en werkende nog minder. De Jeugd is vereenigd in een padvindersclub, die thans 42 leden telt en onder leiding staat van Mohamad Mochsin. Na een tyd van activiteit laat ze thans weinig meer van zich hooren.

Het bestuur van Mohammadijah is als volgt samengesteld:

President: Latang.
Vice " : Machmoed.
Secretaris: "
2e. " : Abdulhamid.
Peningmeester: Haroen.
Commissaris: Taha, Ganning, Abbas en Koease.

Als reactie op het moedernisme van Mohammadijah werd onder de suspicieen van het Zelfbestuur en de Kalief van Loewoe in November 1931 een orthodox godsdienstige vereeniging opgericht genaamd Madaroel Masagid Wattadien Walkoeboer, met als doel verbetering en onderhoud van Moskeeen en begraafplaatsen en stichting van een school. Dit laatste had plaats in November 1931. Ook deze school trek tamelyk veel leerlingen; het aantal bedraagt thans ± 200. Les wordt hier gegeven in godsdienstonderwys en arabisch schrift door Hadji Mochtar. Na een korte periode van enthousiasme liet deze vereeniging niets meer van zich hooren en bestaat practisch alleen nog in de school.

Het bestuur van deze vereeniging ziet er uit als volgt:

De Hadat van Loewoe, de Kalief, Hulpbestuurs-Assistent en aanzienlyke particulieren.

G. Evangelisatie.

De onderafdeeling Palopo behoort tot het werkterrein van de Gereformeerde Zendingbond. Werd voorheen dit gebied van uit Rantepao, de zetel der Zendingen bewerkt, terwyl slechts een enkelen Inlandsche evangelist in de onderafdeeling

onderafdeeling Palopo was geplaatst, met ingang van 16 Juni 1930 werd te Palopo geplaatst de Zendelingleeraar H.C. Heusdens, terwijl het aantal Inlandsche evangelisten werd uitgebreid. Sindsdien nam de kerstening snel toe. Bedroeg het aantal Inlandsche Christenen in 1929 in de onderafdeeling Palopo 1125 personen, thans zyn er reeds 1712 gedoopt. De werkzaamheden beperken zich niet alleen meer tot de Toradja-streken (Pantilang, Ranteballa) doch ook de Moehammedaansche kuststreken worden onder handen genomen en onder de zich daar bevindende talryke Toradja's het Evangelie verkondigd. Met name in het district Badjo zyn de resultaten daarvan gunstig te noemen. Door de meerdere activiteit van de Zending, die, zooals boven reeds werd aangegeven een verhoogd Godsdienstig leven by de Moehammedanen veroorzaakte, is het onvermydelyk dat lichte wryvingen nu en dan voorkomen. Het materiaal waarmede de Zending werkt, de Inlandsche Evangelisten, is niet altyd even ideaal en in ieder geval meest betrekkelijk weinig ontwikkeld; de Moehammedaansche voorgangers hebben nog minder ontwikkeling, terwijl voor de heidensche parenges (de voorgangers by het heidensch ceremonieel; gezaghebbend in de kampong en tevens vaak kamponghoofd), uitbreiding van het Christendom beteekend een aanval op hun voornaamste bron van inkomsten. Verbod aan Moehammedaansche en Christelijke hoofden zich met godsdienstaangelegenheden in te laten, vermaningen en opwekking tot verdraagszaamheid, zyn voldoende om meer ernstige botsingen te voorkomen. Het beste doet men om aan de enkele op zich zelf staande gevallen van plagerijen (bij afwisseling van beide kanten veroorzaakt) zoo min mogelijk sandacht

aandacht te schenken. Te veel aandacht aan der-
-gelyke futiliteiten schenken zou de zaak bui-
-ten verhouding opschroeven en slechts tot
-grootere onverdraagzaamheid leiden, hetgeen
-van weinig tact zou getuigen. Het is hierby dat
-de Zending nogal eens het verkeerde pad in-
-slaat. By voorbaat en zonder eenig onderzoek
-begint zy steeds haar beschermelingen gelijk
-te geven, hen eenigszins als martelaren voor
-te stellen die door de slechte Moehammedanen
-of booze heidenen steeds belaagd en gezocht
-worden. Niet genoeg kan by de Zending op ge-
-duld en toegevendheid worden aangedrongen; on-
-tactvol optreden als hier bedoeld verscherpt
-niet alleen de verhoudingen, doch maakt tevens
-van vele bekeerden onverdragelyk zelfingeno-
-men persooontjes, die andersdenkenden, vooral
-hun tot voor kort geloofsgenooten, met medely-
-den beschouwen.

Naast dit bezwaar bestaat de steeds weer
-by de Zending opduikende neiging zich buiten
-haar eigenlyk Zendingsterrein te begeven en
-zich te bemoeien met allerlei aangelegenheden
-als vorderingen, klachten enz. behoorende tot
-de werkring van het Inheemsch en Europeesch
-Bestuur. Dit heeft meerdere malen aanleiding
-gegeven tot moeilykheden, zoodat zelf enkele
~~Inlandsche evangelisten, zoodat zelf enkele~~
-Inlandsche evangelisten, die veel op procu-
-reurs bamboe gingen gelyken, niet langer ge-
-handhaafd konden worden en moesten worden
-overgeplaatst.

Met genoegen wordt echter geconstateerd
-dat de laatste tyd verbetering in deze duide-
-lyk merkbaar is, waarby mogelyk ook van eenige
-invloed is gewest de uiteenzetting, die onder-
-geteekende op de laatstgehouden vacantie-
-conferentie

conferentie van Zendingsonderwyzers en Inland-
-sche Evangelisten op verzoek der Zendingson-
-ferentie over de bestuursinrichting i.h.a.
en dit onderwerp i.h.b.heeft gehouden. Toch
dient steeds oplettendheid te worden betracht.

Anderzyds dient natuurlyk ook gelet te
worden op de gedragingen van Moehammedaansche
en Heidensche Hoofden(de laatste meer dan de
eerste)en werkelyk gepleegd onrecht of ernsti-
-ge plagerijen dienen streng te worden ge-
straft.

Waar de Zending wat langer werkzaam is be-
-gint duidelyk haar invloed op de bevolking
zich te vertoonen;uitingen ervan zyn, toenemen
-de zindelykheid, beter gedrag op zedelyk ge-
-bied, toenemende belangstelling voor onderwys.
Het laatste is voornamelyk een gevolg van het
feit dat de Zendingsonderwyzers(meest Ambonee-
-zen en Menadoneezen)er meer slag van hebben
dan de Inheemsche (Boegineesche)om door zang
en muziek(fluit)lessen de harten der kinderen
te trekken.

4. Politieke toestand.

- a. Voornaamste gebeurte-
nissen op politiek
gebied.

b. Datoe en Hadatsleden.
Inlandsche Hoofden.

De bespreking van deze aangelegenheid in een memorie van overgave komt minder gewenscht voor. Daarom wordt verwezen naar bovengenoemde geheime personenmemorie waarin deze personen met anderen een bespreking hebben gevonden.

Met een algemeene beschouwing over de

Inlandsche

Inlandsche hoofden wordt hier volstaan.

In 1923 schreef de Assistent-Resident Nobebe in zyn memorie van overgave: "De districts en mindere hoofden hebben over het algemeen nog zeer veel leiding noodig. De meesten zijn nog te egoïstisch aangelegd en nog te weinig doordrongen van hunne plicht om de belangen van de bevolking te behartigen. Hun ideeën hebben zich nog niet voldoende kunnen losmaken van de toestanden voor onze komst; m.i. kan dit van het tegenwoordige geslacht ook moeilijk verwacht worden. De nieuwere ideeën zullen eerst by de jongere hoofden ingang kunnen vinden". De verwachting in de laatste zin neergelegd is t.e.v. de districtshoofden, die alle, met uitzondering van Opoe Madika Boea, uit den tyd na den Heer Nobebe zyn, op weg om vervuld te worden. Niet dat alles thans reeds ideaal is, of de districtshoofden steeds hun eigen belang vergeten dan wel op de achtergrond stellen by het bevolkingsbelang, er blyft nog altyd genoeg te wenschen over, doch een aanmerkelyke verbetering en een frissche geest valt by hen te constateeren. De meeste hebben energie en plichtsbesef en voelen voor hun werk. Een onderlinge, prijzenswaardige, naijver, om hun district gunstig te laten uitsteken boven de andere by allerlei aangelegenheden (belastinginning wegaanleg e.d.) valt by de meesten van hen te constateeren. Onafgebroken contact, voortdurend hameren op dezelfde aanbeelden om hen eraan te herinneren dat de vroeger gegeven opdrachten of getroffen regelingen niet in het vergeetboek mogen raken en van belang blyven, is noodig. Wordt dit volgehouden dan ben ik er van overtuigd dat de districtshoofden in de onderafdeeling Palopo tot de beste van het

Gewest kunnen gaan behooren. Het materiaal is er voor.

Ten aanzien van de kamponghoofden geldt nog vrijwel zonder uitzondering de bovenaangehaalde meening van den Assistent-Resident Nobele. Ook de jongere kamponghoofden zijn o.h.a. nog te zeer in de oude sfeer opgevoed en hebben nog te weinig ontwikkeling dan dat zij zich reeds van de oude ideeën voldoende zouden hebben kunnen losmaken. Weer sprekende met den Heer Nobele kan ik zeggen: "Mijn streven is er altijd op gericht geweest by de hoofden zelfstandigheid en initiatief aan te kweken en hun vertrouwen te winnen". Als gevolg van verschillende omstandigheden als weinig ontwikkeling en daardoor gebrek aan zelfvertrouwen en de vrees om iets verkeerd te doen lukt het met de zelfstandigheid en het initiatief nog niet erg; het winnen van het vertrouwen lykt wat beter gelukt. "Toch", aldus de Heer Nobele weer "is het een dringende eisch in deze richting voort te gaan, daar we zonder daadwerkelijk besturende hoofden weinig kunnen bereiken. Om dit doel te bereiken is het ook vooral noodig, dat het gezag der hoofden zooveel mogelijk versterkt wordt en daarom moet hun positie tegenover de bevolking steeds hoog gehouden worden." Het bovenstaande wordt door my geheel onderschreven en het is het negeeren hiervan door nieuw lichters als leden van P.S.I.I. (deze heeren denken veelal het beter te weten en vinden het niet meer noodig het gezag van hun eenvoudige en primitieve hoofden zonder voorbehoud te gehoorzamen) en somwijlen ook door de Zending dat het optreden van deze soms niet zonder bedenkingen doet zijn.

Tegen al te streng vast houden aan oude

regels

regels en het toepassen van oude methoden van vexatie, knevelarij e.d. dient natuurlijk streng gemaakt. Gelukkig is dit niet zeer moeilijk aangezien de hoofden o.h.a. niet van het slag zijn dat zich aan dergelyke praktyken schuldig maakt

Eenvoudig van geest, weinig geslepen, en van goed ras zyn de hoofden o.h.a. eerlyk en betrouwbaar. Het aantal op oneerlykheid (verduistering) betrapte hoofden is gering; op een aantal van $\pm$ 150 hoofden (nog grooter door het betrekkelijk groot aantal mutatie's) werd slechts een drietal wegens geringe verduisteringen veroordeeld, terwyl nog een enkeling zich aan "tydelyk leenen" van kleine bedragen schuldig maakte doch tydig voor aanzuivering zorgde en sindsdien geen reden tot klagen meer gaf.

De kamponghoofden genieten geen bezoldiging en. Hun eenige inkomsten hebben zy uit de collecteloonen voor geinde belasting (6% collecteloon; de overige 2% ontvangen de districtshoofden) en uit de 4 dagen verplichte diensten van de werkbare mannen. De inkomsten zyn o.h.a. zoo gering dat de animo voor het ondankbare baantje gering is en vooral in de laatste tyden nu de moeilykheden by de belastinginning steeds toenemen en het aantal werkzaamheden van de kamponghoofden zich steeds uitbreidt, wordt het aantal mutaties grooter en is het steeds moeiliker eenigszins behoorlyke kandidaten te vinden. Het is daarom zaak wanneer een hoofd slechts eenigszins bruikbaar is, ook al blyft er veel te wenschen over, niet tot ontslag over te gaan, tenzy de zekerheid bestaat dat er een goed vervanger is. De praktyk hier heeft my geleerd dat by ontbreken van deze zekerheid men vaak van de wal in de sloot raakt en dus het beste gedaan wordt "to make the best of it" met het

materiaal

materiaal dat men heeft.

5. Bevolking.

a. Ras en afstamming.

De onderafdeeling Palopo wordt bewoond door Boegineezen en Toradja's, terwyl door onderlinge huwelyken een sterke mening heeft plaats gehad.

De Boegineezen en de mengbevolking bewonen vrywel uitsluitend de kuststreken; in de Toradjastreek treft men ze zelden als vaste inwoners aan. Echter treft men in de kuststreken ook veel zuivere Toradja's aan. Velen van hen (of hun ouders en grootouders) zyn destyds als slaven en pandelingen daar gekomen en er ook na hun in vryheidstelling blyven wonen, terwyl hun aantal door de betere verbinding van de Toradjalanden met deze streken later nog sterk is vermeerderd.

Hoewel de beide rassen niet vyandig tegen over elkaar staan voelt de Boeginees zich in alles de meerdere van de Toradja en laat de Toradja zich dit als regel nog wel gevallen, vermoedelyk nog indachtig aan de Boegineesche overheersching. Hoe sterk de minderwaardigheid van den Toradja nog algemeen gevoeld wordt blykt wel uit het feit dat de mengbevolking zich Boeginees noemt, terwyl een tot den Islam bekeerde Toradja zyn afkomst verloochent en steeds beweert Boeginees te zyn. By de volkstelling in 1930 kostte het heel wat toelichting en overreding de menschen by te brengen (overtuigen gelukte natuurlyk niet) dat verandering van godsdienst geen verandering van ras tot gevolg kon hebben.

Eerst heel langzaam begint het gevoel van minderwaardigheid by de Toradja's te wyken; het Christendom oefent hierin zeker een invloed ten goede uit.

Het behoeft niet te verwonderen dat in

verband

verband met het bovenstaande de kamponghoofden van de Boegineesche kustkampongs voortdurend vermaand dienen te worden al hun onderhoorigen gelijkelijk te behandelen en geen verschil tusschen Boeginees en Toradja te maken. Met name voor het verrichten van heerendiensten toch worden graag de Toradja's het eerst aangesproken, aangezien deze het snelst aan de opdracht gehoor geven en de minste bezwaren maken. Streng dient daar tegen te worden gewaakt, ten einde onbillijkheden te voorkomen.

Zoowel de Boegineesche als Toradjabevolking in de onderafdeeling Palopo is in het algemeen gewillig en volgzaam. Dat onder de Boegineezen meer lastige elementen aangetroffen worden dan onder de Toradja's is een gevolg van de meerdere aanraking der eerste met vreemde delingen door de betere verbinding met andere streken (Wadjo-Makassar) en hun grootere neiging tot uitzwermen.

Ongunstig onderscheidt zich de Boeginees van de Toradja door zyn luiheid; de Toradja is ijverig en energiek, de Boeginees veelal lui en eenigszins indolent.

Ook in zindelijkheid wint de Toradja het i. h. a. van de Boeginees. Wel gaat laatstgenoemde beter gekleed, doch de eerste is o. h. a. schooner en minder met huidziekten behept dan de Boeginees. Mogelyk dat de zon, die vrywel ongehinderd het lichaam van den Toradja kan beschijnen, hierin een groote rol speelt. Ook erven en tuinen worden beter door Toradja's dan Boegineezen verzorgd en zelf de huizen van eerstgenoemde zyn over het algemeen niet zoo vuil als van de Boegineezen.

Van dit gunstig oordeel over de Toradja's dienen te worden uitgezonderd de Toradja's van

Walenrang. Deze, in zeden en gewoonten sterk van de andere Toradja's in de onderafdeeling Palopo (de Sadang Toradja's) afwyken, en weer verwantschap met de To Rongkong vertoonende Toradja's zyn zeer vuil. Sterk behept met huidziekten (cascado) en weinig energiek. Deze bevolking is de achterlykste van de geheele onderafdeeling Palopo.

Hun bestaansmiddelen vinden zy voornamelyk in primitieve ladangbouw. In verband daarmede en met hun schuwe aard staan de woningen zeer verspreid op de meest afgelegen plaatsen en de hoogste bergtoppen, hetgeen het werk van de kamponghoofden by belastinginning enz. zeer moeilyk maakt. Waar bovendien de kamponghoofden zelf ook weinig boven de bevolking uitsteken, er ook uit afkomstig zyn, spreekt het van zelf dat bestuursmaatregelen slechts langzaam ingang vinden en opdrachten (b.v. oproeping voor heerendienstwerken enz.) slechts onvolledig uitgevoerd worden. Wel wordt vrywillige kampongconcentratie steeds aanbevolen, doch tot nu toe slechts met gering succes. Gedwongen concentratie zou echter even weinig of nog minder succes hebben (vroeger mislukte pogingen bewijzen dat) en bovendien de menschen onrustig maken. Voortdurend contact, onderwijs enz. zullen ten slotte kunnen bereiken wat met dwang niet mogelyk bleek.

Ten aanzien van de in de onderafdeeling gesproken talen wordt aangeteekend dat er 2 hoofdtalen vallen te onderscheiden, het Loewoereesch, een van het in de eigenlyke Boegineesche streken (Wadjo, Bone enz.) gesproken vrij sterk afwykend Boegineesch en het Toradjasch. Hoewel plaatselyk nog al afwykingen voorkomen (i.h.b. in de hierboven genoemde Toradjastreek van

van Walemrang) is het van Noord tot Zuid gesproken Toradjasch duidelyk één taal. Het Loewoereesch wordt gesproken in de geheele kuststreek van Noord tot Zuid, met plaatselyke verschillen, zoo nadert het in Larompong meer het Boegineesch van Wadjo, terwyl in Ponrang en Boea een sterke mening met Toradjasch te constateeren valt. In het district Badjo wordt algemeen een taal gesproken die noch zuiver Toradjasch, noch Loewoereesch is; het meest lykt het nog op het Toradjasch. Het staat als een aparte taal bekend, de "bahasa Badjo". De meest gebruikte taal is stellig het Toradjasch. Op kampongvergadering waar zoowel Toradjas als Boegineezen aanwezig zyn (dus byna overal) wordt het Toradjasch gesproken daar dit door allen verstaan wordt, in tegenstelling met het Loewoereesch. Ter hoofdplaats Palopo wordt voornamelyk Boegineesch gesproken. Geheel afwijkend van bovengenoemde talen, en door weinigen verstaan is de taal van de Badjots, de bekende zeevaarders en visschers, die over geheel Zuid Celebes op kustplaatsen en eilanden hun vestigingen hebben. In de onderafdeeling Palopo worden ze aange troffen in de kampong Oelo₂ (district Badjo).

Zy vormen een geheel op zich zelf staande groep, ook in zeden en gewoonten sterk afwijkend van de overige bevolking.

Is de bevolking in de Toradjastreken (voornamelyk de bergstreken) nog vrijwel onvermengd, de kustbevolking heeft zich sterk gemengd met Toradja's en Boegineezen van elders (Wadjo, Bone).

Ter hoofdplaats Palopo en naaste omgeving vindt men een mengelmoes van rassen; Loewoereezen, Toradja's, Boegineezen, Makassaren, Rongkongers, Javanen, enz.

b. Bevolkingssterkte.

Districtsgewyze registratie.

Ter vergelyking worden naast de cijfers van October 1932 gesteld die van 1914.

<u>District.</u>	<u>1914.</u>	<u>1932.</u>
Walenrang	5675	14130
Wara	9074	16358
Boea	8514	18358
Ponrang	3473	6051
Badjo	7386	15040
Ranteballa	5198	5072
Soeli	4162	5913
Larompong	7092	10748
	<u>Totaal.50574</u>	<u>91698.</u>

Stellig is de bevolking in 18 jaren bijna verdubbeld, zooals uit bovenstaande cijfers zou kunnen worden geconcludeerd; naast een stellige toeneming zyn de veel betere gegevens de oorzaak van het groote verschil. Niet alleen begint de bevolking zich steeds meer in de kampongs te concentreeren (met uitzondering van Boven Walenrang, vide hierboven) waardoor het tellen zooveel makkelyker wordt, toch ook door het, langzaam, toenemende plichtsgevoel- en begrip van de hoofden wordt het aantal opzettelijk dan wel abusievelijk niet gestelde (en niet belastingbetalende) personen steeds kleiner, worden de gegevens steeds betrouwbaarder.

Dat alle daarvoor in aanmerking komende personen zyn geregistreerd zal niet worden beweerd, of eigenlijk is het niet juist van registratie te spreken. Geregistreerd toch zyn alle wel eens in hun leven (behoudens dat enkele personen die de grensleeftijd $\pm$ 17 jaren, bereikt of sinds kort overschreden hebben), doch stellig zyn er by wier namen sinds lang niet meer in registratie (en belasting) registers voorkomen, hetzy abusievelijk hetzy opzettelijk

opzettelijk. Boven Walmrang, van oudsher be-
rucht (vide memorie Controleur J.J. Bosch),
heeft in deze nog steeds een minder goeden
naam. De achterlykheid van de bevolking en kam-
ponghoofden, de armoede van het land, waardoor
zy gedwongen is steeds heen en weder te trek-
ken (met name ook naar de uitgestrekte bosschen
aan de kust) en de meest afgelegen plaatsen op
te zoeken, zyn de voornaamste oorzaken hiervan.

Toch zou men zich een onjuist beeld van
de toestand vormen, indien men van meening was
dat het aantal niet geregistreerden (beter
niet aangeslagenen in de belasting of niet
geherregistreerden) groot was. Het aantal is
stellig onbelangrijk en wordt steeds minder.
Nog komt het voor dat personen (by belasting-
aanslag en andere gelegenheden) ontdekt worden
die sinds langeren of korteren tyd niet in de
belasting zyn aangeslagen; het zyn vrywel al-
tyd personen die niets bezitten en van ladang-
bouw leven. Hun aantal wordt echter steeds klei-
-ner. Veel contact met hoofden en bevolking,
waardoor het vertrouwen van deze eenvoudige
mensen al spoedig gewonnen is, zal het aan-
tal binnen enkele jaren tot een te verwaarloo-
zen groepje terug doen loopen.

Met ingang van 1 Januari 1931 werd, in ver-
band met het voornemen op den duur de regis-
tratiekeur voor het Gouvernement Celebes en
Onderhoorigheden in te trekken, o.m. voor de
onderafdeeling Palopo de registratiekeur bui-
ten werking gesteld en daarvoor in de plaats
by wyze van proef een aan de z.g. Lampongkeur
analoge regeling toegepast. Deze regeling werd
niet by besluit toepasselyk verklaard, zoodat
geen sanctie bestaat op de niet naleving. De
bedoeling was na te gaan of deze regeling in
de

de plaats zou kunnen komen voor de langzamerhand niet meer voor de geordende toestanden in Celebes passende registratiekeur, De Lampongkeur bedoelt een soort burgerlijke stand voor de Inheemsche bevolking te scheppen, met verplichte aangifte van vestiging, verhuizing enz. Deze keur maakt scherp onderscheid tusschen belastingbiljet en legitimatieplicht. Is onder de registratiekeur belastingbiljet en kampongkaart (legitimatiebewijs) een, by de Lampongkeur zyn zy geheel gescheiden. Elk gezinshoofd moet in het bezit zyn van een legitimatiebewijs (soerat pendiaman), ook al is hy om de een of andere reden vry van belastingbetaling.

Naast dit legitimatiebewys bezit elke belastingplichtige nog zyn belastingbiljet. De verplichting dit biljet (de soerat kampong) by zich te hebben, opgelegd in de registratiekeur, bestaat by de Lampongkeur niet meer. Deze laatste eigent zich dus alleen voor geordende streken, waartoe Celebes thans behoort.

Toch dient te worden verklaart, na byna twee jaren de invoering en naleving krachtig te hebben bevolen, dat de proef administratief voor de onderafdeeling Palopo is mislukt. De oorzaak is de ingewikkeldheid van de regeling, die ver boven het begrip gaat van het grootste deel der kamponghoofden en boven de controle-macht van de meeste districtshoofden. De registers zyn te ingewikkeld, het aantal kolommen veel te groot. Het systeem van onmiddellyk inleveren van de soerat pendiaman by verhuizing van de eene kampong en aanvragen van een nieuwe "soerat pendiaman" by vestiging in de nieuwe kampong, door tusschenkomst van het, het algemeen register houdende, districtshoofd ligt bevolking en hoofden nog vreemd. Zelden verlaten personen

personen voor goed hun kampong zonder dat hun kamponghoofd weet waar zy zich zullen vestigen en zelden vestigen zy zich zonder zich te melden, doch het onmiddellyk registreeren van deze mutaties op de by de Lampongkeur voorgeschreven wyze lukt nog zelden. De gangbare, en m.i. zonder bezwaar ook voor de naaste toekomst te gebruiken, methode is dat eerst by de jaarlyksche belastingaanslag in het, door het districtshoofd aangehouden register, aantekening wordt gehouden van de mutaties, d.w.z. de naam van den verhuisde persoon van de eene kampong naar de andere wordt overgebracht. Aan deze methode wordt de voorkeur gegeven, aangezien ze beter by de bestaande aansluit en de administratie van het districtshoofd (zonder schryver en vaak alleen bekend met Boegineesch schrift) niet te zwaar maakt, terwyl ze n.m.b.m. voor deze streek voldoende is voor het verkrygen van tamelyk juiste bevolkingsgegevens.

Vrees voor toename van het aantal niet aangslagenen behoeft niet te bestaan; ondanks de buitenwerkingstelling van de registratiergeling registratiekeur en de mislukking van de proef met de Lampongkeur, is het aantal belastingplichtigen in de onderafdeeling Palopo van 1929 tot 1932 gestegen van 16871 op 19751.

Conclusie: Intrekking van de registratiekeur kan voor de onderafdeeling Palopo zonder bezwaar geschieden. Daarvoor in de plaats te stellen ware een regeling, berustende op het principe van de Lampongkeur, doch veel eenvoudiger.

c. Heeren en Gemeentediensten.

Heerendiensten worden gevorderd aan de hand van de bepalingen neergelegd in het heerendienstreglement. Het maximum aantal dagdiensten dat per jaar mag worden gevorderd is vastgesteld op 30. Dit maximum hoewel hoog wordt

o.h.a.nog verbruikt en zal in de komende jaren nog wel verbruikt moeten worden, in verband met de vele werkzaamheden die er nog noodzakelykerwyze tot openlegging van het land verricht moeten worden, werkzaamheden waarvoor, zeker in deze moeilijke tyden, de landschapskas geen gelden beschikbaar kan stellen. De maandelyksche heerendienststaten zouden kunnen doen veronderstellen dat veel minder dan het maximum aantal dagdiensten wordt gevorderd doch dit is niet juist. Afgezien van het feit dat, ondanks voortdurende toezicht en aanmaning, de staten niet geheel volledig zyn door onvoldoende gegevens van sommige kamponghoofden, blijft er altijd een restant onverbruikte dagdiensten over ten gevolge van de afwezigheid van vele heerendienstplichtigen.

Waar de werkzaamheden i.h.a. niet byzonder zwaar zyn en de afstanden tot de woonplaats der heerendienstplichtigen zoo kort mogelyk wordt genomen, dan wel ruime compensatie wordt verleend, wordt de verplichte dienst niet als een zware druk gevoeld. Met name de Foradja's begeven zich als regel opgewekt aan den arbeid en verrichten de hen opgelegden taak steeds vlot en zonder morren. De Boegineezen hebben o. h.a. minder animo voor deze diensten, doch ook by hen zitten de bezwaren nog niet diep en wordt de last niet als drukkend gevoeld. Het bewys hiervan is wel het geringe aantal veroordeelingen wegens opzettelyk niet verrichten van genoemde heerendiensten. De byna algemeene vruchtbaarheid van den bodem, de groote hoeveelheden sago, maken dat de bevolking ruimschoots de tyd heeft de van haar gevorderde heerendiensten te verrichten, zonder daarby eenige belemmeringen in haar voedselvoorziening of andere

andere werkzaamheden te ondervinden. Bovendien wordt op ruime schaal tydelijk vrystelling van heerendienst gegeven indien persoonlyke belangen (sawahbewerking, padisnit, loonarbeid voor belastingbetaling, enz.) dit verlangen en urgente algemeene belangen geen andere eischen stellen. Met opzet werd geen algemeene plant of oogsttyd aangewezen, naar plaatselyke (districts of kampongs) behoefte worden de vrystellingen verleend. Ook in de poeasamaand worden geen diensten geischt dan van niet Mohammedanen en van hen die geen bezwaren hebben tegen werken aangezien ze toch niet vasten.

Aan Christenen wordt zooveel mogelyk vrystelling verleend van het verrichten van heerendiensten op Zondag; is dit strydig met het algemeen belang, dan gaat dit natuurlyk voor.

Komt, zooals bovengezegd, onwil in het verrichten van heerendiensten weinig voor, nalatigheid moet nogal eens gestraft worden. Veel hangt in deze van het kamponghoofd af. Is dit slap en treedt hy niet voldoende op tegen eerste overtredingen, dan neemt het aantal nalatigen snel toe. Het stellen van een voorbeeld door veroordeeling van enkele meest schuldi- gen is in den regel voor geruimen tyd weer voldoende.

De uitkomst van de heerendienstplichtigen geschiedt op bepaalde, in overleg met den Opzichter der Landschapswerken vastgestelde, tyd- stippen. Voor de te werkstelling en het toezicht wordt door de technische dienst gezorgd; het Bestuur heeft daarmede geen bemoeienis meer.

De uitkomst van de heerendienstplichtigen voor het onderhoud van de hoofdwegen is zoodanig geregeld dat met een minimum van toezicht houdend

houdend personeel kan worden volstaan. Zoo komen op de 4e van elke maand (met uitzondering van poeasa, plant en oogsttyd) de heerendienstplichtigen van de districten Walenrang en Wara op den 14en, van de districten Boea, Ponrang en Badjo en op den 24en van Soeli en Larompong.

Heeren en gemeentediensten kunnen worden afgekocht. Afzonderlyke afkoop van gemeentediensten is, waar geen adatgemeenschapskassen bestaan, onbekend. De afkoopsom in 1923 nog bedragende / 21.- later verlaagd op / 10.- is sinds Januari 1931 gesteld op / 8.- per jaar; afkoop per kwartaal is toegestaan.

[De gemeentediensten zyn niet in een reglement vastgesteld. Wel is in 1919 door het Hoofd van Gewestelyk Bestuur bepaald dat het maximum aantal gesteld wordt op 10, doch verdere regeling ontbreekt. Zoo doende bestaat onzekerheid omtrent de vraag of de diensten die door de bevolking voor haar hoofden verricht worden eveneens tot de gemeentediensten behooren te worden gerekend of niet.

De praktijk in de onderafdeeling Palopo is dat deze diensten noch tot de heerendiensten noch tot de gemeentediensten worden gerekend en wel op grond van het volgende.

Van oudsher is de bevolking (werkbare mannen), verplicht voor haar hoofden onbetaalde diensten zg. penontodiensten te verrichten. Deze diensten mogen slechts gevorderd worden voor hulp by sawah of tuinbewerking, bouw van huizen, onderhoud vischvyvers, e.d., e.e.a. al dan niet met verplichting voor de hoofden om voeding te verstrekken (in verschillende streken verschillend).

De kamponghoofden hebben recht op 4 dagdiensten, de districtshoofden op 2, terwyl de

[Oafdehefs concept Palopo
m. w. o. b. hac dere diensten
in hun ressort gevorderd
en gepraesteerd worden.]

log. P. B.
15-2.

leden van het Zelfbestuur aanspraak kunnen maken op 2 dagdiensten van de bevolking van bepaalde gedeelten van de onderafdeeling Palopo. Waar onderdistrictshoofden zyn (als Ranteballa, Pantilang, enz.) die vroeger adatfunctionarissen waren, hebben deze eveneens recht op 2 dagen penontodienst evenals de kampongcomplexhoofden (parengelompo) in Pantilang en Ranteballa. Zouden deze penontodiensten als gemeentediensten worden aangemerkt, dan zou voor de eigenlyke gemeentediensten (onderhoud kampongwegen, volkscholen, kampongpasars enz.) vrywel niets en in sommige streken stellig niets overblyven. Bovendien ontvangen de kamponghoofden en ook de hogere functionarissen geen gedeelten van de afkoopsommen, zocals dit elders, voor wat betreft de afkoop van gemeentediensten, wel het geval is. Afkoop zou voor de hoofden dus nadeel hebben en door hen zoo niet tegengewerkt, dan toch zeker ook niet aangemoedigd worden. Het zou niet billyk zyn dat een kamponghoofd dat zyn plicht doet en de afkoop van heeren- en gemeentediensten bevordert, daardoor zyn inkomsten zou zien terugloopen.

Dit zyn de redenen waarom de penontodiensten als afzonderlyke diensten los van gemeentediensten of heerendiensten beschouwd worden.

Dat zoodoende, indien de diensten geheel tot het maximum by de adat bepaald, gevorderd worden, de werkbare bevolking hier zwaarder belast is dan elders misschien is onvermydelyk zoolang deze materie niet op andere wijze wordt geregeld. Gelukkig voor de bevolking worden de diensten meestal niet geregeld en tot het uiterste gevorderd, met name niet door de hogere functionarissen, doch een nadere rege-

regeling is m.i. gewenscht.

Mogelyk zouden de penontodiensten voor de kamponghoofden(en eventueel de kampongcomplexhoofden)als gemeentediensten kunnen worden beschouwd en deze hoofden by afkoop van heerendiensten en gemeentediensten kunnen worden schadeloos gesteld met een gedeelte van de afkoopsom(voor kamponghoofden b.v.75 cent, complexhoofden 25 cent.De diensten voor de districts- en onderdistrictshoofden en de leden van het Zelfbestuur zouden dan nog buiten de gemeentediensten(en de afkoop)vallen,doch waar deze,zoals boven gezegd,weinig drukken, wordt dit voorhands geen overwegend bezwaar geacht.Algeheele afschaffing dezer diensten voor laatstgenoemde functionarissen wordt nog niet mogelyk geacht,en zou op zeer veel verzet stuiten.Aan het bestaan ervan wordt n.l. in het byzonder als bewys van eerbied en onderworpenheid,zeer veel waarde gehecht en het is steeds een van de ernstige grieven tegen moderne bewegingen als P.S.I.I.,Mohammadijah e.d.dat de volgelingen dezer bewegingen beginnen met het weigeren der penontodiensten. Over de al of niet strafbaarheid van een dergelyke weigering kan verschillend worden geoordeeld;door my werden zy als alleensprekende rechter nimmer gestraft op grond van de onzekerheid hieromtrent.

Dat die onzekerheid algemeen is en er weinig uniformiteit bestaat in de regeling dezer diensten in het Landschap Loewoe moge o.m. blyken uit het schryven van den toenmaligen Assistent-Resident van Loewoe van 14 Februari 1929 No.802/H.D. op welk schryven,voor zoover bekend,nimmer een beslissing werd ontvangen.

By myn komst in 1929 bestond de gewoonte

dat

dat de afkoop van deze penontodiensten door betaling van een (onbepaald)bedrag aan de rechthebbende werd toegelaten. Dit gaf aanleiding tot allerlei min gewenschte toestanden. In de eerste plaats zal een rechthebbende wanneer deze diensten kunnen worden afgekocht steeds (dus ook indien by de diensten eigenlyk niet noodig heeft) trachten alle toegelaten diensten op te vorderen, zoodat de druk op de bevolking zwaarder wordt, doch bovendien bleek het dat verschillende hoofden er een gewoonte van maakten de menschen byna (en soms geheel) te dwingen hun penontodiensten af te koopen. In overleg met het Zelfbestuur werd toen besloten de afkoop van de penontodiensten in het algemeen te verbieden. Mocht een bepaalde streek (kampong) op een gegeven oogenblik er sterk de voorkeur aan geen haar diensten af te koopen boven het verrichten van de van haar gevorderde werkzaamheden (de werkzaamheden zyn te ver weg naar hun zin; andere bezigheden of feestelykheden of byeenkomsten trekken meer hun belangstelling; een goede oogst heeft hen wat ruimer contanten bezorgd), dan kan dit door het Zelfbestuur in overleg met my worden toegestaan. Deze regeling voldoet goed en sindsdien zyn er geen klachten binnengekomen over gedwongen afkoop.

Wil een enkeling zyn penontodiensten om de een of andere reden niet verrichten dan mag hy deze niet afkopen (controle is te bezwaarlyk) doch wel een plaatsvervanger zenden.]

d. Pemaligebruiken.

Dit onderwerp is zoo uitvoerig en, gezien de plaatselyk sterk afwykende gebruiken, zoo verwarrend dat het zich weinig leent voor een bespreking in een memorie van overgave. De practyk moet in deze de weg wyzen, hetgeen by

voldoende

voldoende contact met de bevolking, zelden moeilykheden zal opleveren.

Voor enkele gegevens kan worden verwezen naar de memorie van den Assistent-Resident Breedveldt Boer.

6. Handel en nijverheid.

a. Scheepvaart.

De eenige vaste scheepsgelegenheid die Palopo met Makassar en elders verbindt is een 14-daagsche K.P.M.dienst. Sinds begin 1930 doet deze dienst zoowel op de heen als op de terugreis Kolaka aan. Tengevolge van de heerschende malaise en de sterke achteruitgang van de boschproductenhandel wordt met de K.P.M. thans weinig lading meer verscheept. E.e.a. is mede een gevolg de m.i. stroeve vrachtenpolitiek der K.P.M. Wel zyn de vrachten eenigszins gedaald, doch niet zoo dat met de thans geldende productenprijzen verkoop van deze producten elders, na vervoer per K.P.M. nog loonend is. Zoo doende wordt thans vrywel alles wat nog wordt uitgevoerd per prauw verscheept. Hoewel dit vervoer veel meer risico oplevert is het verschil in vrachtprijs zoo groot dat de meeste handelaren dit risico graag op de koop toemen. Ook de invoer van levensmiddelen lijfgoederen, enz. heeft thans veel per prauw plaats.

De prauwvaart, hoewel ook verminderd, is nog altyd levendig. Zy verbindt alle kustplaatsen met elkaar. Naar Zuid Celebes (Takalar, Tjikoang enz.) wordt veel sago uitgevoerd en vandaar zout ingevoerd.

Veel concurrentie wordt de K.P.M. ook aangedaan door de vrachtauto's. Sinds de wegen in behoorlyken toestand verkeer en byna steeds voor vrachtautoverkeer zyn opengesteld is het aantal vrachtauto's sterk toegenomen. Daardoor weer is de concurrentie groot geworden en zyn de oorspronkelyke vrachtprijzen sterk gedaald.

Zoo bedraagt de vracht Palopo - Makassar per persoon slechts / 5.--(voor lands- en landschapspassagiers zelfs met inbegrip van voeding; de K.P.M. vraagt de klasse nog altijd / 8.50 voor Lands- en Landschapsreizigers.

b. Binnenlandsche handel namen van de passers en in welke districten. Passerdagen. Verhandelde producten.

De voornaamste passars in de onderafdeeling Palopo is die ter hoofdplaats, welke dagelyks wordt gehouden. Verder passars van eenige belang zyn die te Badjo en Belopa (beiden district Badjo), Soeli en Tjimpoë (beide district Soeli) en Larompong.

Van minder belang zyn de passars te Laloea en Kepe (Larompong), Tjilalang (Badjo) Oeloesalo (Ranteballa), Olang en Ponrang (Ponrang), Balam-bang (Boea) en Batoe Sitandoe (Walenrang). Deze passars worden alle om de vyf dagen gehouden; op verschillende dagen, zoodat het de trekkende kleinhandelaren mogelijk is zich van de eene naar de andere passars te begeven. Talryk zyn hiernaast nog de kleine passars die uitsluitend plaatselyk belang hebben en waar voornamelyk ruilhandel wordt gedreven. De passars van Padang Alipan gelegen aan het begin van de oude verbindingsweg (paardenpad) Palopo-Rantepao, vroeger een belangrijk centrum, ligt thans geheel verlaten; de beide loodsen staan er doelloos. Wanneer de financieele toestand dit mogelijk maakt verdient verplaatsing dezer loodsen naar Batoe Sitandoe aanbeveling.

[ ]

*Ope. L. W. m. v. kerake
een kostenraming op
te maken.*

*A.R.
ing P.B.
15-2.*

Tengevolge van de slechte economische toestand is het passarswezen sterk achteruit gegaan. Voor vele producten loont het byna de moeite niet meer deze aan de markt te brengen. Het ruilverkeer op de kleinere passars neemt sterk toe.

Huur van zitplaatsen wordt geheven te Palopo, Badjo, Tjilalang, Belopa, Tjimpoë, Soeli,

Larompong,

*1) Hoofdzakelyk wasalen komt nu
rijt; de verkoopingsfactor is
verschillend en loopt van
4 tot 7 eenheden, want tegen
een zelfde eenheid rijt.*

*A.R.
ing P.B.
15-2.*

Larompong, Kepe en Laloa.

De opbrengst bedroeg totaal in:

1914	/	2017.97
1922	"	8124.70
1929	"	7548.84
1930	"	7525.69
1931	"	6660.51
1932	"	3881.68 t/m. September.

De achteruitgang is geheel te wijten aan de economische toestand. ^{2/}

2/ van de passers te Palopo ook aan andere factoren.

*A.R.
log. P.B.
18-2.*

De artikelen die op de passars verhandeld worden zyn dezelfde als elders; ryst, mais, oebi, vruchten, groenten, visch, vleesch, (Palopo), tabak sirih, pinang, klapperolie, zout, aardewerk, kramen, rijen, manufacturen, enz. Te Oeloesalo en Badjo bovendien nog wat koffie.

Voor de gemiddelde passarprijzen moge worden verwezen naar de maandelijksche opgaven.

De toestanden op de passar ter hoofdplaats Palopo zyn nog niet ideaal. Door de bestaande regeling maakt deze gedeeltelyk altyd, ondanks behoorlyk onderhoud, een eenigszins rommelige indruk. Van oudsher worden n.l. in bepaalde loodsen plaatsen per maand verhuurd, terwyl aan deze huurders was vergund zich daar ook des nachts op te houden. Zoo leven heele gezinnen op de passar en hebben geen andere woning. Hier-aan een einde te maken werd niet billijk geacht ten aanzien van hen die dit recht reeds verkregen hadden, en is bovendien zeer nadeelig voor de betrokken landschapskas. Oorspronkelyk werd by het verlaten van een plaats aan de huurder van de opengevallen plaats niet vergund daar te overnachten; het gevolg was dat het aantal vast verhuurde plaatsen zeer sterk afnam, zoodat, althans voorloopig op deze maatregel werd teruggekomen. Een tweetal van de

1/ Omdat ze oude loodsen als loodsen hebben ingericht. De Clr. wordt verbodt om plan tot het verkrijgen van betere toestanden op deze passar aan my ter goedkeuring voor te leggen.

*A.R.
log. P.B.
15-2.*

best bezette loodsen werd dit jaar van electrisch licht voorzien. De huurders dezer loodsen betalen elk daarvan een geringe maandelyksche bijdrage.

De nijverheid is van weinig beteekenis in de onderafdeeling Palopo.

Het weven van eenvoudige kains voor eigen gebruik komt overal voor. Smederijen treft men vrij veel aan; de producten munten echter niet uit.

Rotanmatten van zeer goede kwaliteit worden veel gemaakt in de districten Badjo en Larompong.

Kleine prauwen worden overal langs de kust gemaakt.

c. Buitenlandsche Handel.

De beteekenis van de buitenlandsche handel is door de heerschende malaise en de lage prijzen der producten sterk afgenomen. E.e.a. valt moeilyk met cyfers aan te toonen, aangezien vele producten aan alle controle ontsnappen, daar zij overland worden in- dan wel uitgevoerd.

Eenige cijfers van de te Palopo te controleeren uitvoer mogen hieronder volgen. De invoercijfers hebben geen waarde, aangezien van het grootste gedeelte van de ingevoerde goederen (n.b. die van Makassar verzonden) geen cijfers bekend zijn.

De totaal uitvoer uit de afdeeling Loewoe bedroeg in 1921: / 1.665.770.

in 1922: " 1.474.805.

Van de onderafdeeling Palopo (waarby inbegrepen een belangryk deel van de uitvoer uit de andere onderafdeelingen van Loewoe^{2/}) bedroeg

de uitvoer in 1929: / 1.478.278

1930: " 1.110.488

1931: " 634.025.

1/ loco - via het tolkantoor Palopo - want er vindt ook nog een uit Maliki en Lolaka uitvoer over een plaats.

*A.R.
wg. P.B.
15-2.*

2/ D.i. hoofdzakelijk de onderafd. Bachamban alleen; Maliki en Lolaka voeren uit van uit de gelijknamige hfdpl. dier onderafd. Een klein deel van Rankepoo voert uit via Palopo, het overige over land via Bore? naar Makassar.

*A.R.
wg. P.B.
15-2.*

Nader gespecificeerd zyn deze cyfers er als volgt uit:

1929.

Damar alle soorten:	1100821 K.G./	305434.-
Rottan " "	928006 " "	113172.-
Sampang	689 st.=5667.35 M.=	28337.-
Wewesoe	5282 bossen a 500 st.=	6227.-
"	485 " "1000 " =	485.-
Copra	1285517 K.G. =	262491.-
Koffie	438064 " =	652213.-
Mais	205957 " =	13340.-
Rijst	380147 " =	46095.-
Sagomeel	216034 " =	8679.-
Rubber	56183 " =	45391.-
Totaal. /		1478278.-

1930.

Damar alle soorten:	946904 K.G.=/	231009.-
Rottan " "	675071 " ="	73187.-
Sampang	692 st.=5596.87 M.=	27985.-
Wewesoe	12453 bossen a 500 st.="	6227.-
"	214 " "1000 " ="	214.-
Copra	1211143 K.G. =	238044.-
Koffie	441358 " =	437335.-
Mais	156357 " =	8747.-
Rijst	358742 " =	43634.-
Sagomeel	226826 " =	9105.-
Rubber	71319 " =	35601.-
Totaal. /		1110488.-

1931.

Damar alle soorten:	702378 K.G.=/	79602.-
Rottan " "	416293 " ="	31495.-
Sampang	231 st.=1755.62 M.=	8779.-
Wewesoe	8111 bossen a 500 st.="	4056.-
"	188 " "1000 " ="	188.-
Copra	1196260 K.G. =	162858.-
Koffie	380950 " =	307723.-
Mais	20276 " =	630.-
Rijst	96182 " =	8769.-
Sagomeel	264872 " =	10665.-
Rubber	97292 " =	19290.-
Totaal. /		632025.-

Ten aanzien van deze cijfers mogen de volgende opmerkingen worden gemaakt. De sterke achteruitgang in hoeveelheid van uitgevoerde damar, sotan, sampangs, wewesoe, is geheel te wyter

aan de lage pryzen dezer producten, waardoor het aantal boschproductenzoekers sterk is verminderd.

Mais werd nagenoeg niet meer uitgevoerd aangezien de hooge vrachtpryzen en vervoerpryzen een loonende handel onmogelyk maken. De uitgevoerde ryst is niet van de onderafdeeling Palopo afkomstig. Grootendeels wordt ze ingevoerd van Wadjo en Bone, hier gepeld en vervolgens op nieuw cognossement weer uitgevoerd. De sterke vermindering van de uitvoer is een gevolg van de lage pryzen, waardoor vervoer naar Palopo en van daar uitvoeren na het pellen te kostbaar wordt.

De hoeveelheden uitgevoerde koffie en copra daalden weinig, al was de totaalwaarde veel minder.

Slechts de uitvoer van sago-meel nam eenigszins toe. Door de sterke achteruitgang van de handel vnl. de boschproductenhandel, is een groot deel van de levendigheid van de hoofdplaats Palopo verdwenen. Troosteloos is het gezicht van rijen gesloten huizen en toko's in de Chineesche wijk. De meesten der overblyvenden kunnen zich nauwelyks boven water houden; regelmatig neemt hun aantal af. Vooral onder de Chineezen handwerklieden, die destuds aangelokt door de welgevulde landschapskas en de welvarendheid van de bevolking zich in groote getale te Palopo vestigden, is de armoede groot. Vele bewonen tesamen een huis, om de noodzakelyke uitgaven tot een minimum te beperken.

Doch niet alleen by de buitenlandsche ingezetenen is de malaise voelbaar; onder de inheemsche bevolking ter hoofdplaats heerscht groot gebrek aan werkgelegenheid; velen loopen

reeds lang werkeloos rond.

d. Winning van boschproducten.

De voornaamste boschproducten zyn rottan, damar en hout. Rottan wordt vry veel overal in de onderafdeeling Palopo aangetroffen. De voornaamste vindplaatsen van damar zyn het Lantimodjonggebergte en het bergland van boven Walenrang. Het aantal goede houtsoorten is legio; enkele van de beste zyn: bitti (bajam), tjenrana, nato, lemara (ebbenhout), boeli.

Exploitatie van hout heeft vnl. plaats in de districten Larompong en Walenrang.

Zooals reeds boven werd vermeld is het boschproducten zoeken tengevolge van de lage pryzen sterk verminderd.

7. Land en mijnbouw.

a. Aanplant van ryst, djagoeng, koffie, tabak, klappers en andere voorname producten.

De landbouw staat i. h. a. nog op een lage trap van ontwikkeling. Aan ladangbouw, roofbouw, wordt door een groot deel van de bevolking nog de voorkeur gegeven boven sawahbewerking. Ondanks de voortdurende propaganda door Zelfbestuur en Europeesch Bestuur gevoerd, en by de sawahbewerking de faciliteiten als vrystelling van heerdienst gedurende de plant en oogsttyd enz. neemt de sawahcultuur slechts langzaam toe. Een uitzondering hierop vormen de Toradja's van het onderdistrict Pantilang die van oudsher de sawahcultuur bedrijven en kans zien met veel inspanning en toewyding de steilste hellingen tot vruchtbare en goedbevloeiide sawahs te bewerken.

Een tweede uitzondering vormt het district Badjo, waar de sawahcultuur de laatste 10 jaar sterk is toegenomen en bijna de geheele vlakte thans in bewerking is.

Elders, in Soeli, Larompong, Ranteballa en Boven Walenrang nemen de sawahs slechts langzaam toe, terwyl in de districten Ponrang, Boea, Wara en Walenrang (met uitzondering van het bovengenoemde

bovengenoemde boven Walenrang) van een toename nog vrywel geen sprake is; het aantal sawahs is hier nog zeer gering. Wel worden overal sporen aangetroffen van vroegere sawahs; sommige zyn om hun onvruchtbaarheid verlaten; het grootste gedeelte echter destyds onder pressie van het bestuur (perintah haloes) aangelegd, werd onmiddellyk weer verlaten, toen deze pressie ophield. De uitgestrekte sawahbosschen en de gemakelyke exploitatie daarvan vormen een voorloopig nog byna onoverkomelyke hindernis om de sawahcultuur uit te breiden. Daarby komt dat de zeer conservatieve bevolking van de districten Ponrang en Boea (evenals die van het district Baeboenta in Masamba) nog zoozeer door vooroordeel en pemaliopvattingen is gebonden, dat het nog lange tijd zal duren alvorens zy daarvan eenigszins kan worden losgemaakt en worden overtuigd van het nut van sawahbewerking.

Ten einde op dit gebied, zo goed als op het gebied van ladang- en tuinbouw vooruitgang te kunnen bereiken door technische voorlichting en hulp werd in 1930 een landbouwantri voor de onderafdeeling Palopo benoemd door het Zelfbestuur, terwyl met ingang van Januari 1932 te Palopo een Landbouwconsulent werd geplaatst. Veel resultaten werden tot nu toe niet bereikt, doch alle begin is moeilijk.

Onder leiding van de landbouwkundige dienst werd in 1930 by wyze van proef een aanvang gemaakt met het verstrekken aan de bevolking tegen geringen prys van uit geselecteerd kapokzaad gekweekt bibit. De uitplant in de tuinen had op aanwyzing en onder toezicht van genoemde dienst plaats. Hoewel de resultaten nog niet schitterend zyn, kan deze eerste proefne-

proefneming toch wel als geslaagd beschouwd worden; verschillende tuinen staan er goed voor

Ten einde de roofofbouw zooveel mogelijk tegen te gaan en zodoende uitroeiing van waardevolle bosschen te voorkomen werd door het Zelfbestuur bepaald dat aanleg van nieuwe tuinen (ladangs) en uitbreiding van bestaande tuinen alleen met toestemming van het betrokken districtshoofd kan plaats hebben. Deze hebben, daarby voorgelicht door de kamponghoofden en boschmantri's) te letten op de aard van het gevraagde terrein (helling, bebossching), de mogelijkheid van andere bestaansmiddelen) (sawahs, aanplant van overjarige gewassen enz.) Deze maatregelen, hoewel nog zonder sanctie, werkt gunstig en een duidelyke afname van de boschvernietiging valt te constateeren. Voor de aanleg van koffietuinen is door het Zelfbestuur een byzondere regeling getroffen. Voor het verleen van een vergunning voor de aanleg van koffietuinen is noodig dat de grond geschikt is bevonden (vide boven) en de aanvrager verklaart bereid te zyn, waar noodig, terrasbouw toe te passen en schaduwboomen aan te planten en verder alle aanwijzingen door de landbouwkundige dienst te geven op te volgen. Is de aanvrager reeds koffietuinbezitter en wordt deze tuin ernstig verwaarloosd, dan wordt de vergunning niet verleend dan nadat de bezitter deze eerst in orde gebracht heeft of op andere wijze heeft aangetoond dat het hem thans ernst is met zijn plannen.

Deze regeling vond algemeen veel in stemming. Moelikheden geeft het niet; zy die ernstig de wil hebben zich op de koffiecultuur toe te leggen worden door de gestelde voorwaarden niet weerhouden, terwyl wordt voorko-

ij De Ckr. gelieve om na te gaan of voor de groote uitgestrektheid open gek. bosch langs den So Djombac-weg vergunningen zijn verleend en door wien.

*C. R.
Wg. P. B.
18-2.*

*Hr. Chr. Salopo.
2) Aan deze regeling streng
de hand houden. bij
voortdurend mij hierover
rapporteren.*

*A.R.
wg. P.B.
15-2.*

voorkomen dat niet serieuze landbouwers noode-
loos bosschen vernielen. 2/

De regeling werkt nog te kort om reeds een
oordeel over de resultaten te kunnen uitspre-
ken. Het spreekt vanzelf dat voortdurend toe-
zicht, bespreking en aanmaning noodig blyven om
de regeling niet weer tot een doode letter te
maken.

De aanplant van klappers was tot voor kort
steeds toenemende. Door de lage pryzen der co-
pra is hierin stilstand gekomen. Bovendien
maakt het optreden van de klapperziekte (wol-
luis) de bevolking huiverig om tot verdere
aanplant over te gaan. Deze ziekte, vermoedelijk
van elders per prauw ingevoerd beperkte zich
tot nu toe gelukkig nog tot de districten Soe-
li en Badjo. Vooral in het eerste genoemde dis-
trict werd echter reeds vry belangryke schade
aangericht. De uitvoer van copra in 1915 bedra-
gende / 73880.- steeg in 1922 tot / 115.484.-
in 1928 tot / 337.715.- om vervolgens weer te
dalen tot / 262.491.- in 1929 / 238.044.- in
1930 en / 162.858.- in 1931.

In de districten Ponrang, Boea, Wara en Wa-
lenrang is sago nog het hoofdvoedsel van de
bevolking. Ook in Larompong worden nog uitge-
streckte sagobosschen aangetroffen.

In Badjo en Soeli is het sago-meel als
volksvoedsel byna geheel verdrongen door de
ryst, en hebben de sagobosschen nagenoeg geen
waarde meer.

De tabakscultuur is van weinig beteekenis,
de bestaan hebbende katoencultuur in Ponrang
is geheel te niet gegaan.

De landschapsproeftuin, bestemd voor de
aankweek van stekken van goede vruchtboomen,
welke geheel verwaarloosd was, werd in 1930

weer in onderhoud genomen, terwijl in 1932 na de komst van den Landbouwconsulent alhier een aanvang werd gemaakt met de aanplant van nieuw materiaal.

Aan vruchten en groentencultuur doet de bevolking nagenoeg niets; slechts enkele goede piangssoorten worden aangeplant. Een waardevolle vruchtboom is de doerian, die in groote getale en talrijke goede soorten in de bosschen voorkomt. Zy hebben alle eigenaren, die hun rechten doen gelden wanneer de boomen vruchten dragen, doch er verder niet naar omkijken. Veel doerian worden uitgevoerd, vnl. naar Wadjo en Makassar. Voor het overige moge worden verwezen naar het onder "Landbouw" medegedeelde in de memorie van overgave van Assistent-Resident Nobele.

b. Irrigatie.

Groote irrigatiewerken bestaan in de onderafdeeling Palopo niet. De meeste sawahs echter worden door kleine, door de bevolking in gemeentediensst aangelegd en onderhouden waterleidingen bevoeid. O.h.a. zyn deze waterleidingen voldoende voor de behoefte.

c. Ornamentsvelden.

Vide memorie van overgave Assistent-Resident Nobele. De bewerking van de ornamentsvelden heeft niet regelmatig volgens de vastgestelde regeling plaats. O.h.a. heeft het Zelfbestuur nog te weinig belangstelling voor deze aangelegenheid, zoodat het vaak gebeurt dat meerdere ornamentsvelden met toestemming van de rechthebbenden door anderen worden bewerkt, zonder dat deze daarvoor iets betalen.

d. Landbouwconcessies.

De eenige landbouwconcessies in de onderafdeeling Palopo zyn:

1. Lamasi en Boeloe;

een rubberonderneming in handen van een N.V. De aanplant staat er zeer goed voor. Door de zeer slechte rubberprijzen werd een groot deel van

van het personeel ontslagen, waaronder 1 Europeesch geemployeerde. De leiding is in handen van een Europeesch administrateur; het gemiddelde aantal koelies bedraagt thans 72. De oogst neemt nog steeds toe. In 1929 werd uitgevoerd 56183 K.G. à / 45391.- in 1930 71317 K.G. à / 35601.- en in 1931 97292 K.G. à / 19290.-

2. BalandaE en Lebang, 2 kleine klapperondernemingen respectievelijk eigendom van J.H. de Froidmont en M.A. Marx. Beiden worden behoorlijk onderhouden, vooral laatstgenoemde. Over de resultaten kan nog weinig worden medegedeeld, aangezien de ondernemingen nog jong zijn en eerst vrucht beginnen te dragen. De grond is echter mager, zoodat de groei der boomen langzamer vordert dan normaal.

De vroegere concessie's Rampoeang, Songka en Bintoeoe respectievelijk van Kho Hing Kim en Said Achmad bin Mohamad bin Mochsin en Moraux werden reeds weder prijsgegeven, de achterstallige cijns, der beide eerstgenoemden is wegens onvermogen nog niet betaald.

Dat Europeesche landbouwondernemingen kunnen slagen heeft Lamasië bewezen; dat deze streken echter zeer gunstig daarvoor zijn, zooals de heer Nobele in zijn meergenoemde memorie van overgave verklaart, wordt echter dzz. zeer betwifeld en wel vnl. omdat het aantal goede gronden voor de meeste cultures zeer gering is. De goede gronden aan de kust zijn meest reeds door de bevolking in cultuur gebracht en moeten ter harer beschikking blijven; de uitgestrekte onbebouwde gronden in Boea en Ponrang zijn weinig geschikt voor klapper en andere cultures.

Slechts de koffiecultuur (ook voor Europeesche ondernemingen) maakt m.i. een kans wanneer

de daartoe geschikte streken worden opengelegd door het voortzetten van de arbeid aan de autoweg Badjo - Ranteballa en Boea - Barana - Pantilang - Rantepao. Zoolang deze wegen niet gereed zyn zullen de hooge transportkosten van loonend Europeesch bedryf zeer in den weg staan

e. Mijnbouw.

Jaren achtereen werd aan den Chinees Tjioe Kiem Beng een exploitatie concessie verleend voor een terrein gelegen naby kampong Njameng, onderdistrict Pantilang, district Boea. Herhaaldelyk werd wegens verstryken van de termijn voordat de voorbereidende werkzaamheden waren beëindigd verlenging gevraagd en verkregen. De bedoeling was goud te zoeken. Tenslotte werd, vermoedelyk wegens gebrek aan kapitaal, het geheele bedryf in de steek gelaten, nadat een gat van enkele tientallen meters diep was gegraven en vrywel geen resultaten werden bereikt.

Dat de bodem daar ter plaatse stellig goudhoudend is bewijst het voorkomen van stofgoud in de riviertjes ter plaatse. Of de hoeveelheid echter voldoende is om exploitatie loonend te maken moet worden betwijfeld.

f. Houtexploitaties.

Houtconcessies bestaan niet. Van diverse plannen van particulieren om een machinale houtzagerij te Palopo op te richten kwam niets. Wel is in 1924 een landschapshoutzagerij opgericht, die voorziet in de behoeften van het Landschap, doch weinig aan particulieren kan leveren aangezien niet geconcurrereerd kan worden met de kleine plaatselijke handzagerijen.

Zooals reeds eerder vermeld is het aantal goede houtsoorten vry belangryk. De byna onuitroeibare roofbouw en de onoordeelkundige wyze waarop door de bevolking gekapt wordt voor huizenbouw, enz., moeten doen vreezen dat,

dat, worden geen maatregelen genomen niet binnen al te langen tyd de voorraad hout aanmerkelijk zal zyn verminderd. Ter waking tegen genoemde euvelen werden in 1931 door het Zelfbestuur een 3-tal boschwachters aangesteld (in 1932 met een 4e vermeerderd) welke in de eerste plaats tot taak hebben het vernielen van de bosschen door branden en rooibouw tegen te gaan en verder de bevolking voor te lichten by den houtkap.

Gezegd dient te worden dat, dank zy de o.h. a. pryzenswaardige medewerking der lagere hoofden (kamponghoofden) op wie het toch eigenlijk aankomt) de resultaten van deze boschbeschermingsdienst gunstig zyn. De boschvernieling is de laatste jaren sterk afgenomen, de nieuwe houtopslag neemt toe. Met deze maatregel alleen kan echter niet worden volstaan. Zeer gewenscht zou het zyn de bestaande verordening ter voorkoming van de uitroeiing van bosschen zoodanig uit te breiden dat ook voor gewone houtaankap door de bevolking, elders dan in boschreserves, ook vergunning gevraagd moet worden. Voor deze aangelegenheid wordt verwezen naar de daarover gevoerde correspondentie o.m. dzz. schryven van 30 December 1929 No. 3937/K.

Met de uitzetting van de eerste boschreserve in de onderafdeeling Palopo, aansluitende by de Nanggalareserve in Rantepao en omvattende het geheele Boentoe Poeang masief is in 1931 een aanvang gemaakt. Door moeilykheden by de vaststelling van de redactie van het aanwijzingsbesluit (het ontwerp, door den Opperhoutvester te Makassar gemaakt, wil het Zelfbestuur alle zeggenschap over deze bosschen geheel ontnemen en deze uitsluitend aan den Opperhoutvester brengen, waartegen zoowel door

Zelfbestuur als dzz. overwegende bezwaren ingebracht, waarover nog niet werd beslist, is de reserve nog niet tot stand gekomen. Wel is een gedeelte van de bevolking die haar huizen en tuinen binnen de toekomstige reserve hadden en bereids toe overgegaan, daartoe verlokt door de toegezegde vergoeding (3 jaren geen belasting en heerendienst) zich buiten de reserve te gaan vestigen.

Is eenmaal de reserve tot stand gekomen dan zyn m.i. de het eerst voor verdere reserveering in aanmerking komende terreinen, het bosch ten Westen van kampong Bangkoedoe (Boea) en de streek van het Lantimodjonggebergte, waar-by komen aansluiten de bosschen in het district Larompong.

8. Veeteelt.

a. Globale taxatie van het aantal karbouwen, paarden, varkens en Balineesche runderen.

Hoewel in de loop der jaren stellig een be-langryke verbetering in de verkregen gegevens is gekomen is de taxatie van het aantal karbouwen in de onderafdeeling Palopo nog altyd zeer globaal, aangezien de moeilykheid van het schatten van de talryke halfwilde en verwilderde karbouwen vnl. in de kuststreken, is blyven bestaan. De toename van het aantal karbouwen (in 1923 geschat op 12000 thans op $\pm$ 16000) is naast een stellige toename van het karbouwenbezit echter vnl. te danken aan betere gegevens

Het aantal paarden in 1923 geschat op 700 bedraagt thans $\pm$ 1400, terwyl het aantal varkens wordt geschat op 5500.

Aan werkelyke veeteelt doet de bevolking nog niet. Slechts zelden worden de dieren geselecteerd voor de fok. De karbouwen in de kuststreken worden buiten den tyd der sawahbewerking grootendeels aan hun lot overgelaten. De Toradja verzorgt zyn karbouwen beter, vooral ook als het de dieren betreft die bestemd zyn

om by doodenfeesten te worden geslacht.

Ook t.a.v. de varkens, natuurlijk alleen door de Toradja's gehouden, kan moeilijk van veeteelt worden gesproken, hoezeer de Toradja i.h.a. ook aan zyn dieren gehecht is. Waar de beren o.h.a. reeds op jeugdige leeftyd worden gecastreerd, zy worden dan grooter en vetter en dus beter geschikt voor de slacht blyven alleen de nog niet volwassen beren voor de fok over, hetgeen niet anders dan nadeelig op de kwaliteit kan werken. Daartegen wordt dan ook steeds door de Veeartsenykundige dienst, onder leiding vande sinds 1931 te Palopo geplaatste Gouvernements Indische Veearts ernstig gewaarschuwd voorloopig echter nog met weinig succes; zoo diep ingewortelde gewoonten kunnen niet dan zeer geleidelijk veranderd worden.

In 1920 werden een 33-tal Balineesche runderen door het Landschap ingevoerd en onder de voorwaarden van het bekende Soembacontract aan verschillende personen uitgegeven. O.h.a. gedijen de dieren goed. Was het aantal in 1923 reeds 83, thans is dit gestegen tot 189, terwyl talryke stieren reeds voor de slacht werden gebruikt. M.i. kan de proef als geslaagd worden beschouwd. Was het aantal liefhebbers in het begin gering, by het beschikbaar komen van een koppel melden zich talrijke aan.

Voor sawaharbeid worden zy echter nog niet gebruikt; ook hier vallen vooroordeelen door Veeartsenykundige en Bestuur dienst te overwinnen.

b. Pokkerijen en stoeterijen.

Deze komen in de onderafdeeling Palopo niet voor.

c. Veeziekten.

Jaarlyks komt onder de karbouwen gedurende eenigen tyd Septichaemie Haemorrhagica voor. Gelukkig zyn de epidemieen nooit zeer uitgebreid

uitgebreid en blijft het aantal slachtoffers tot enkele tientallen beperkt; mede dank zy de activiteit van den Veeartsenykundigen dienst die op het ontvangen van berichten over veeziekte direct de noodige maatregelen voor inenting neemt. O.h.a. heeft de bevolking wel vertrouwen in deze inenting. Ongelukkigerwyze werd daaraan een slag toegebracht door het feit dat in 1931, toen miltvuur in het district Badjo werd geconstateerd kort na de inenting 33 karbouwen en 18 paarden aan deze ziekte stierven. Door de primitieve bevolking werd dit natuurlijk geweten aan de inenting en het geluk -te niet haar dit aan het verstand te brengen.

Door de gunstige resultaten by de bestryding der Septichaemie keert echter langzamerhand ook in Badjo het vertrouwen weer terug.

Andere veeziekten kwamen niet voor met uitzondering van leverziekten o.a. geconstateerd by de ter hoofdplaats geslachte karbouwen en varkens.

Ter hoofdplaats wordt nl. geregeld door diverse personen geslacht. Karbouwen door Inlanders en varkens door Chineezen en Europeanen. Alvorens het vleesch ten verkoop wordt aangeboden wordt het eerst door den G.I.V.A. dan wel den veemantrie gekeurd hetgeen een voor de volksgezondheid zeer belangryke maatregel is. Hoewel in deze geen dwingende voorschriften bestaan wordt de maatregel goed en algemeen nageleefd. By verbetering van de financiële toestand is de bouw van een slachthuisje om hygienische redenen zeer aan te bevelen.

d. Pluimgedierte.

Kippen worden overal door de bevolking gehouden. Aan byzondere fokmethoden wordt niet gedaan. Verkoop van eieren levert velen nog een kleine som van inkomsten. Eenden worden weinig gehouden.

gehouden. De telkens wederkeerende kippenziekten richten vaak groote slachtingen onder het pluimvee aan. Sinds kort wordt propaganda gemaakt voor het toepassen van een pinangnootenkuur by voorkomende kippenziekte (wormziekte). Of hier resultaten mee worden verkregen is nog niet bekend.

9. Gezondheidstoestand.

- a. Algemeene gezondheidstoestand.
- b. Epidemieën.

De algemeene gezondheidstoestand in de onderafdeeling Palopo is gunstig. In de (Toradja) bergstreek zelfs zeer gunstig. Was de hoofdplaats Palopo vroeger berucht door zyn typhus epidemieën, thans komen nog slechts sporadische gevallen voor, terwyl ook het aantal andere ernstige buikziekten gering is. Ook elders in de onderafdeeling Palopo komen ernstige buikziekten betrekkelijk weinig voor. De kleine epidemieën van dysenterie die vrywel geregeld jaarlyks in de kentering hier en daar (Badjo, Pe Ponrang) optreden droegen o.h.a. een goedaardig karakter.

Malaria komt overal in de kuststreken voor doch niet ernstig. Ter hoofdplaats had een kortelings gehouden miltonderzoek tot resultaat dat een miltindex van beneden de 10 werd geconstateerd, iets wat zeker gunstig genoemd mag worden. In de Toradjalanden is de miltindex zelfs nagenoeg 0; Malaria komt hier vrywel niet voor; de enkele gevallen die zich voordoen hebben de ziekte elders opgelopen, meestal in Malili.

Met de gewoonte om kininepillen gratis aan de bevolking te verstrekken werd sinds 1931 gebroken. Kininepillen in de bekende buisjes van 10 stuks werden goedkoop aan de bevolking aangeboden; van de gelegenheid om ze tegen inkoopprijs te koopen wordt echter weinig gebruik gemaakt.

Het vertrouwen in de Europeesche geneeskunde is nog steeds gering, al is het toenemende. Vooral als de te ontvangen hulp geld kost wordt liever gebruik gemaakt van de doekoen, ook al zyn de kosten daarvan hooger.

Slechts de salvarsan heeft de harten der menschen gewonnen. Doch nu in verband met de moeilijke economische toestanden de geldschaarschte toeneemt is het eerste waarby dit merkbaar is het aantal tegen betaling verstrekte salversaninjecties.

Beri² schynt een enkele maal in de kustkampongs voor te komen; nog kort geleden werden althans enkele gevallen gerapporteerd door de hoofden; een duidelyk geval werd echter nooit ontdekt.

Een influenza-epidemie die in 1931 over Palopo trok maakte hier en daar, ten gevolge van onvoorzichtigheid vooral onder de kleine kinderen nogal wat slachtoffers.

Een kwaal die mannen van middelbaren leeftijd (doch soms ook jongeren) nog al eens ongeschikt maakt voor het verrichten van heeren-diensten is gewrichtsrheumatiek.

Opvallend veel Dajaksche schurft wordt aangetroffen in een groot deel van boven Walenrang en de kampong Bosso en omgeving, het armst en achterlykste gedeelte van de onderafdeeling Palopo. Elders vindt men deze huidziekte betrekkelijk weinig.

Aangevangen door my in 1930 werd door de Officier van Gezondheid kort na zyn komst op 1 Januari 1931 met kracht de propaganda voor het privatenstelsel volgens het systeem van den D.V.G. voortgezet. In zoover het succes dat vrywel alle woningen in de kampongs (dus niet de verspreide en tydelijke ladanghuizen)

voorzien zyn van een dergelyk privaat. Overigens, v.l. ten aanzien van gebruik voor het doel waarvoor zy bestemd zyn, is n.m.m. het succes slechts tydelyk geweest. Het mag zich nog niet in de populariteit van de bevolking verheugen, en ook ik ben over het systeem niet enthousiast. Naast de voordeelen die het inderdaad geeft boven de ongeregelde toestand van vroeger en de vooroordeelen die de bevolking er ongemotiveerd tegen heeft zyn aan het systeem, ook m.i. ernstige bezwaren verbonden die een verhindering vormen voor het populair worden.

Ook by een goed afgesloten privaat wordt de stank by voortdurend gebruik zoo groot dat ik my voor kan stellen dat de bevolking liever de kali weer opzoekt.

Zoodoende beginnen vele privaten weer te vervallen.

Meer succes is bereikt met de yverige propaganda voor beter onderhoud van erven en tuinen en verbetering van huizen. De onvermoeide yver van den Officier van Gezondheid in dit opzicht geeft overal gunstige resultaten te zien. Met name in de districten Badjo en Ponrang is de verbetering van huizen zeer opmerkelijk, doch ook overal elders is er hemelsbreed verschil met vroeger.

In de onderafdeeling Palopo zyn 2 vaccinateurs werkzaam. De vaccinatie is thans by de bevolking zoo ingeburgerd dat o.h.a. de opkomst ter vaccinatie voldoende is. De oorspronkelyke argwaan vooral by de Boeginesche bevolking (zy vreesden door de litteekens die vooral by de oude manier van vaccineeren achter bleven aangezien te worden voor Toradja's, die zich n.l. op hun armen op jeugdigen leeftijd opzettelyk brandwonden toebrengen hetwelk

ongeveer gelijke litteekens z.g. "baroe" achterlaat is thans verdwenen.

De vaccinatie van het mannelyk deel der bevolking is o.h.a. nog het minst in orde. Velen zyn pokdalig in sommige streken o.a. in Pantilang, het bewys dat de verhalen over zeer ernstige pokkenepidemieën in vroegere jaren niet overdreven zyn.

Pokken kwamen sinds jaren niet meer voor.

Een enkele maal werden ze gerapporteerd, doch dan bleek het by onderzoek waterpokken te zijn.

d. Civiele Ziekeninrichtingen.

De ter hoofdplaats Palopo bestaande ziekeninrichting plaats biedende aan hoogstens 45 patienten voorziet in een werkelyke behoefte hetgeen moge blyken uit het feit dat het aantal verpleegden per dag gemiddeld 34 bedraagt waarby in het oog dient te worden gehouden, dat alleen dan opname plaats heeft indien dit voor behoorlyke behandeling noodzakelyk is.

Het beheer is in handen van den Officier van Gezondheid ter plaatse die de beschikking heeft over 3 verplegers en 1 leerling verpleger.

Sinds 1931 wordt op de districtshoofdplaatsen Badjo, Soeli, Larompong door daarvoor met een kleine toelage beloonde personen (schryvers, onderwyzers enz.) polikliniek gehouden. Deze poliklinieken mogen zich in een vry druk bezoek verheugen en voorzien m.i. in een werkelyke behoefte. Zoo was het aantal behandelden over de maand October te Badjo 250, te Soeli 302 en te Larompong 356. Deze poliklinieken staan onder voortdurende controle van den Officier van Gezondheid. Alleen de eenvoudigste geneesmiddelen worden er verstrekt.

Onder beheer van de Zending, doch kan geneesmiddelen ontvangende van het landschap, staan nog polikliniekjes te Bosso(Walenrang), Ranteballa, Pantilang.

Van oudsher bevond zich aan de westkant van den weg Singkang-Palopo op + 85 K.M. van deze plaats gelegen een kleine nederzetting, Tobemba genaamd, bewoond door een 10-tal leprozen met hun gezinnen. Op initiatief van den Officier van Gezondheid werd in 1931 een onderzoek naar het voorkomen van lepra in de onderafdeeling Palopo ingesteld en toen bleek dat het aantal leprozen nogal talryk was een actie gevoerd om deze zieken te bewegen zich vrijwillig te concentreeren op bovengenoemde plaats Tobemba. Oorspronkelyk had dit weinig succes doch toen, nadat reeds verder vrystelling van heeren-dienst en belasting in het vooruitzicht was gesteld aan invaliden ook op landschapskosten voeding werd verstrekt nam het aantal leprozen dat zich vrijwillig daar vestigde toe, zoodat dit thans ruim 50 bedraagt. Waar de vestiging geheel vrijwillig is komt wegloopen nog wel eens voor, vooral op bepaalde tyden (padisnit e.d.), doch o.h.a. kan men met de reeds bereikte resultaten tevreden zyn. De grond is vruchtbaar en geschikt voor tuin zoowel als sawahbouw. Een polikliniekgebouwtje is er opgericht terwyl een pas nieuw opgericht gebouw met 5 verschillende afdeelingen aan zooveel gezinnen by hun komst een tydelyk onderdak kan bieden in afwachting van het gereedkomen van hun eigen (zelf te bouwen) woning.

Nog steeds bevinden zich leprozen hier en daar verspreid in de kampongs, doch het leven is voor hen daar o.h.a. zoo weinig aantrekkellyk dat by behoorlyke inlichting de meesten van

hen stellig nog in Tobemba te concentreeren.

Voortdurende aandacht dient echter aan dit punt te worden geschonken.

10. Politie en Justitie.

a. Algemeene toestand van veiligheid van personen en goederen.

De toestand van veiligheid van personen en goederen is in de onderafdeeling Palopo gunstig.

Noch de Toradja noch de Loewoerees is crimineel aangelegd. Vooral onder de Toradja's is het aantal misdrijven gering. Diefstallen komen er practisch niet voor. By de meer met vreemde invloeden in aanraking gekomen Loewoerezen komt diefstal nog wel eens voor, doch in vergelyking met andere streken weinig ondanks de zorgeloosheid waarmede de menschen hun bezit opbergen en de weinige degelykheid van de wanden der meeste huizen, terwyl het zich vrywel altyd om kleine bedragen handelt. Door het gemak waarmede de diefstallen kunnen worden gepleegd, meest 's nachts, worden zy als regel eerst by het ontwaken geconstateerd en is het dan te laat om den dader te vinden.

Ter hoofdplaats waar het aantal diefstallen vroeger zeer groot was, komen zy, dank zy behoorlyke bewakingsdiensten door het Zelfbestuur geregeld nog slechts sporadisch voor en worden dan meestal nog tot opheldering gebracht.

Van veediefstallen wordt sinds in 1930 de hand kon worden gelegd op een groote veedieven en helersbende welke voornamelyk opereerde in de districten Badjo, Soeli en Larompong (en de onderafdeeling Wadjo) zelden weer iets vernomen. Een enkele maal gerapporteerd geval blyft als regel nog onjuist te zyn; meestal komt het gestolene later weer terecht en blykt het om de een of andere reden te zyn weggelopen van de gewone weideplaats. Was de

Was de bevolking misdadig aangelegd, dan zou het aantal veediefstallen, gezien de zorgeloosheid waarmede de bezitters de dieren over het algemeen vrywel onbewaakt laten rondloopen, ontelbaar zyn. Knevelary door hoofden komt nage- noeg niet voor; oneerlykheid is ook by hen een zeldzaamheid. Moord en doodslag komen eveneens weinig voor. Minder ernstige steekpartyen, meest het gevolg van vrouwenkwesties en beleedigingen komen al eens voor en in het byzonder in het district Badjo, waar de bevolking blykbaar driftig van aard is en gauw de badik gereed heeft.

Een gunstige omstandigheid by de berech- ting der zaken is dat het grootste deel der beklagden in den regel bekend, zoo niet reeds by het vooronderzoek dan toch ter terechtzit- ting.

Het aantal zaken door de Inheemsche Rechte bank afgedaan (waardoor ook tal van kleine, wei- nig beteekende zaken, als het binnendringen in een huis, overspel e.d.) bedroeg in 1929: 35

1930: 61

1931: 50

1932: 51 (tot ultimo October).

Overtredingen (niet verrichten van heeren- diensten, vechtpartyen e.d.) komen geregeld voor; de alleensprekende rechter deed af in 1929: 132 zaken.

1930: 173 "

1931: 272 "

1932: 180 " (tot ultimo October).

Even weinig crimineel als zy is, is de be- volking (althans het Boegineesch gedeelte) be- lust op civiele gedingen. Geschillen over sa- wahs en karbouwen, over schuldvorderingen e.d. kunnen meestal ter plaatse hetzy door het kam- ponghoofd hetzy door het districtshoofd, daarin bijgestaan

bygestaan door de Hadat in der minne worden geschikt. Slechts weinig zaken komen tot de Inheemsche Rechtbank (in 1919: 27, in 1930: 15, in 1931: 12 en in 1932: tot ultimo October 22).

De heerschende malaise heeft tot gevolg dat het aantal onbetaalde schulden en andere onafgedane verplichtingen toeneemt hetgeen zich weerspiegelt in de toename van het aantal door de Alleensprekende Rechter afgedaan: in 1929: 2, in 1930: 28, in 1931: 30 in 1932: tot ultimo October 51).

Anders dan de Boegineesche bevolking is de Toradja verzot op civiele gedingen. M.i. is dit niet in de eerste plaats een gevolg van het feit dat by rechtzettingen van gepleegd of vermeend onrecht zoekt, doch meer omdat hy, goed redenaar als hy is, een zucht tot debateeren heeft die wanneer hem de mogelijkheid eenigszins gemakkelyk wordt gemaakt (b.v. verhoor en afdoening ter plaatse) er hem toebrengt zyn zaken voor te brengen. Vele van deze zaken hebben, en dit weten de betrokkenen meestal zelf ook wel, geen schyn van kans om gewonnen te worden. Toch lykt het niet juist daarom de zaken onmiddellyk zonder verder onderzoek af te wyzen dan wel de indiening door het eischen van tafelgeld, het alleen te Palopo afdoen, enz. te bemoeilijken. De ondervinding toch heeft my geleerd dat onder de aangebrachte zaken er meermalen waren die van ernstig gepleegd onrecht getuigden. De mindere man van slavenafkomst heeft, vooral in vroegere jaren veel te verduren gehad van de met minachting op hem neerziende parengegeslachten; meerdere malen gelukt het nog vroeger gepleegd onrecht te herstellen. Dat vele zaken van lang geleden dateeren is in de eerste plaats het gevolg van het feit dat voorheen

als regel de aangebrachte zaken niet ter plaatse werden behandeld, toch de betrokkenen naar Palopo werden verwezen, hetgeen voor deze eenvoudige menschen, die vaak hun land nog nimmer zoover hadden verlaten, en daarom zeer opzagen tegen de kosten en moeite om met hun (veelal talryke getuigen) de reis naar Palopo te maken, gelyk stond met een onmiddellyke afwyzing.

De door my toegepaste methode om afdoening ter plaatse (vnl. Pantilang) heeft algemeen veel instemming gevonden en van de gelegenheid om gehoor te krygen wordt druk gebruik gemaakt. In het begin werd van alles voorgebracht; ieder probeerde het eens, waagde een kans; baatte het niet het kostte ook niets. Doch langzamerhand kreeg men eenig idee over de zaken die men wel en die men niet kon voorbrengen of welker voorbrenging althans geen succes zou hebben en zoodoende werd het aantal zaken dat alleen op hoop van zegen en byna met de zekerheid van afwyzing werd voorgebracht minder; $\frac{1}{2}$ karbouw, $\frac{1}{16}$ ja $\frac{1}{64}$ sawah en nog geringere voorwerpen vormen het onderwerp van geschil, doch by de, een sterk ontwikkeld rechtsgevoel hebbende Toradja's wordt gepleegd onrecht even zwaar gevoeld of het gaat om groote dan wel kleine bedragen.

De neiging tot het lang onverdeeld laten van boedels en de sterke voorkeur voor het verdeelen van risico door het deelnemen in verschillende karbouwen en sawahs, hebben een byna onontwarbaar gemeenschappelyk bezit tot gevolg. Tien of meer eigenaren van één karbouw of één sawah is gewoon. Dit maakt dat veelal vorderingen over geringe bedragen een diepgaand en uitgebreid onderzoek vorderen terwyl het inschryven van dergelyke zaken zoo, dat een niet

in gewijde (i.e. de revisierechter) de zaak volkomen duidelyk zou zyn, zooveel tyd zou vorderen dat binnen kort een geweldige achterstand van onafgedane zaken zou ontstaan. Daarom werd door my in overleg met het Zelfbestuur voorgesteld, aan welk voorstel den Gouverneur van Celebes en Onderhoorigheden zyn goedkeuring hechtte, deze zaken niet in te schryven op de gewone manier en ter revisie voor te leggen, doch nadat de zaak ter plaatse, met de aanwezige hoofden was berecht, in het kort de toedracht der zaak de uitspraak enz. aan te teekenen in een doorlopend register, aangehouden door het districtshoofd van Boea, binnen wiens ressort de betrekkelyke Toradjastreek ligt. Het groote voordeel van deze methode is bovendien dat de eindbeslissing direct ter plaatse wordt gegeven en het vonnis direct (zy het met een gepaste termyn) wordt geexecuteerd. Dit wordt door de Toradja begrepen, geschiedde vroeger volgens hun adat ook zoo. Een uitspraak voor de Inheemsche Rechtbank die eerst ter revisie naar Makassar moet en die noodzakelykerwyze eerst enkele maanden na de uitspraak executabel is, verliest door dit tydsverloop alleen reeds veel van zyn kracht.

Geconstateerd mag worden dat de thans gevolgde methode succes heeft; de veroordeelde partyen voldoen niet minder goed aan hun verplichtingen dan wanneer een officieel vonnis door de Inheemsche Rechtbank is uitgesproken en door de revisierechter bekrachtigd.

Tot leden van de Inheemsche Rechtbank zyn in de eerste plaats aangewezen de leden van het Zelfbestuur en bovendien alle districts-hoofden, dit om er zeker van te zyn dat er ten allen tyde voldoende leden gevonden kunnen worden

*ij d.w.z. in den vorm van een
monnelyke schikking; dus
alleen indien partijen
verklaard hebben met de
uitspraak genoegen te
nemen. -*

*A.R.
log. P.B.
18-2.*

b. Formatie en werking
der Inheemsche Rechtbank.

worden om een wettige rechtbank (voorzitter en minstens 2 leden) te vormen. De Onderafdeelingchef is leider van de Inheemsche Rechtbank, (geen voorzitter) en heeft alleen raadgevende stem. Voor de verdere formatie en bevoegdheid van de Inheemsche Rechtbank wordt verwezen naar de regeling van de Rechtspleging in Zelfbesturende landschappen.

Het vooronderzoek van zaken, zoowel crimineele als civiele, behoorende tot de bevoegdheid van de Inheemsche Rechtbank wordt gehouden, hetzy door de Adjunct Djaksa by deze rechtbank dan wel een der leden van het Zelfbestuur (als regel Opoe Tomarilalang) en in eenvoudige zaken meermalen door het districtshoofd in wiens ressort de zaak is voorgevallen.

De weinige ontwikkeling van de meeste leden van de Inheemsche Rechtbank en de geringe ervaring maken het noodzakelyk dat in de minder eenvoudige zaken de leiding van de Europeesche bestuursambtenaar by de behandeling overwegend moet zyn. Zoodra blyk gegeven wordt door een of meer der leden van een duidelyk inzicht in voorgebrachte zaak, kan deze leiding minder op de voorgrond treden. Het spreekt van zelf dat het streven daarop gericht moet zyn en het toonen van initiatief by het verhoor door de leden moet worden aangemoedigd.

Voor het overige moge worden verwezen naar de bijgaande persoonsmemorie.

c. Dobbelen en hanengevechten.

Byna de geheele bevolking, met uitzondering van de streng godsdienstige Mohammedanen, houdt van dobbelen en hanengevechten. By de Toradja's is het nog altyd een moeilyk te bedwingen hartstocht. Het aantal veroordeelingen wegens dobbelspel geeft geen juist beeld van het voorkomen van olandestien dobbelen, want

hoe plichtsgetrouw en eerlyk de kamponghoofden ook zyn, wanneer het gaat om clandestien dobbelen dan doen zy (en vooral de Toradjahoofden) een oogje dicht, vergeten hun plicht en zien er weinig kwaad in het Bestuur voor den gek te houden. De sterk ingewortelde gewoonte by de Toradja's bovendien samenhangende met hun godsdienstige opvattingen en gebruiken, kan slechts moeilyk en langzaam uitgeroeid worden. En ik zou byna zeggen dat dit moet gebeuren zonder te veel op de hulp van de hoofden te rekenen. Zelf het Zelfbestuur en de districtshoofden, treden o.h.a. in deze dingen niet kras op het is alsof, net als by de intellectueele in het drooggelegde Amerika ten opzichte van de verboden wet, op een gegeven oogenblik, en alleen op dat bepaalde punt, hun geweten zwijgt.

Langzaam zal de openbare meening veranderd moeten worden. Hierop kan de Zending groote invloed uitoefenen en is haar steun zeer te waardeeren. Ook de rechter kan in deze medewerken en zoo werden door my stelselmatig verderingen berustende op schulden aangegaan ter gelegenheid van dobbelspel, de "eereschuld", stelselmatig afgewezen. Dit is thans algemeen bekend en wordt door de meeste hoofden, in hun ten opzichte van het dobbelen eerlijke oogenblikken, toegejuicht. Het kan zeker niet nalaten beperkend op de goklust te werken. Grootere dobbelpartyen, als zynde te opvallend, komen natuurlyk weinig meer ongerapporteerd voor, de kleinere stellig nog tamelyk veel.

By ontdekking worden de deelnemers zwaar gestraft. Zoo werd in 1930 na herhaalde mislukte pogingen, door een gelukte overval een einde gemaakt aan de sinds jaren op de rubberonderneming Lamasia maandelijks gehouden dobbelpartyen

dobbelpartijen;meer dan 120 deelnemers waren een maand de gast van het landschap,in welken tyd zy nuttiger werk deden dan dobbelen,n.l. een belangryke verbetering in de assainering van de hoofdplaats tot stand brachten.

Het aantal gehouden hanengevechten met vergunning was gering;in 3 jaar tyd nog geen 10. Daarby werd steeds bepaald dat alleen heiden-sche Toradja's mochten deel nemen,dus ook geen Christentoradja's of Mohammedanen ook al waren zy landschapsonderhoorigen.

11. Gevangenissen.

- a. Inrichting van de gevangenis
- voeding
- bewaking
- ontvluchtingen
- gezondheidstoestand.

Het steenen landschapsgevangenisgebouw geheel omgeven door een hoogen ringmuur heeft een capaciteit van 175.Deze is ruimschoots voldoende,aangezien het aantal veroordeelden als regel zeer gering is(in 1930 hoogste aantal 140,laagste 7,in 1931 hoogste 54,laagste 17).Voor de bewaking wordt gezorgd door een Cipier bygestaan door 3 mandoers,alle in Gouvernementsdienst.Slechts de buitenmandoer is in landschapsdienst.

Voeding wordt verstrekt door een aannemer, die ook aan het ziekenhuis levert.Het contract is in overleg met de Officier van Gezondheid en volgens de bepalingen van den D.V.G.vastgesteld.De voeding is zeer goed.Het gedrag in de gevangenis is o.h.a. goed.Ontvluchtingen komen zelden voor.In 1931 ontvluchtte door nalatigheid van een oppasser(mandoer)een gevangene, die echter in 1932 weer werd opgevat terwijl in October j.l.eveneens door nalatigheid van den oppasser weer een gestrafte droste,die niet werd opgevat.De oppasser werd ontslagen.

De gezondheidstoestand was o.h.a.goed.In 1930 kwamen enkele gevallen van beri-beri voor,waarby eenige slachtoffers vielen.Hoogstwaarschynlyk waren deze personen,afkomstig

uit Tjerekang(Malili)reeds voor de komst in de gevangenis aan de ziekte lijdende.

c. Opgelegde straffen.

Rottanstraf werd in geen jaren opgelegd, eenzame opsluiting een enkele maal.

12. Financiën.

Uitvoerige beschouwingen te geven over financiën in deze moeilyke tyden komt weinig nuttig voor. Een ieder weet dat de toestanden moeilyk worden, niemand weet tot hoever e.e.a. nog zal gaan en voorstellingen daaromtrent dzz. te doen zou weinig waarde hebben. Daarom moge met enkele algemeene opmerkingen worden volstaan.

Tot voor kort merkte de bevolking behoudens dan ter hoofdplaats en omgeving weinig van de malaise. Wel verminderde de waarde van haar bezittingen sterk en leverden haar producten weinig meer op, doch ook de door haar benoodigde artikelen als kleeding, gebruiksvoorwerpen e.d. daalden sterk in prijs. Eerst langzaam, doch nu hoe langer hoe sneller, begon echter de geldschaarschte zich te doen gevoelen, hetgeen tot gevolg had dat, beginnende in de armste streken doch zich al spoedig over de heele onderafdeeling, ja tot op de passar ter hoofdplaats uitbreidende, ruilhandel weer de plaats van de geldhuishouding begint in te nemen. Voor de dagelyksche levensbehoeften van de bevolking heeft dit weinig of geen bezwaren; is er echter geld noodig voor dingen die even buiten deze dagelyksche behoeften vallen (belastings, heerendienstafkoop, salvarsaninjectie, e.d.) dan zyn voor velen de moeilykheden byna onoverkomelyk, aangezien ook de gelegenheid om door arbeid dit geld te verdienen er bijna niet meer is. Van landschapswege worden geen of nagenoeg geen werken meer uitgevoerd, particulieren (Chineezzen enz.) laten heelemaal niets meer verdienen, terwyl de lage stand van de boschproducten

boschproducten het snijden van rottan zeer impopulair maken, waar bovendien de steeds sterk wisselende vraag naar de eene en dan naar de andere soort rottan, geregeld tot gevolg heeft dat met moeite byeen gebrachte rottan geen afnemers vindt.

De terugslag van de geldschaarschte onder de bevolking wordt sterk ter hoofdplaats onder de Chineezen en Bombaijers gevoeld. Velen waren destijds verlokt zich te Palopo te vestigen, aangezien de steeds toenemende boschproductenhandel veel geld onder de menschen bracht en deze door hun aanraking met de vreemde delingen van Makassar en elders een snelle toename van behoefte kregen. Zoo snel als destyds de opbloei plaats had, zoo snel gaat het nu bergafwaarts; velen konden zich reeds niet meer boven water houden en moesten hun zaken stop zetten, anderen met wat meer uithoudingsvermogen zetten de zaken nog voort, doch het zal niet lang meer duren of velen zullen nog afvallen.

De talloze perceelen recht van opstal aan de weg naar zee gelegen en destijds aangevraagd met het oog op de boschproductenhandel liggen grootendeeld leeg en verlaten; van verschillende wordt de cijns niet meer betaald, terwijl invordering geen succes heeft, aangezien de grond geen waarde, de houder van het recht van opstal geen bezittingen heeft.

De passar wordt met de dag leeger, het aantal vaste huurders is ver beneden de helft gedaald. Werd vroeger byna gevochten om een leegkomende plaats, thans is het niet meer mogelijk, ondanks belangrijke verlaging van de huur ook maar meer dan een klein gedeelte van openvallende plaatsen weer te verhuren.

Ziet de naaste toekomst en dus t.o.v. de financiën verre van rooskleurig uit, Palopo is toch nog ver bevoorrecht boven vele andere streken doordat het geen vrees behoeft te hebben voor voedselschaarschte. De uitgestrekte sagobosschen zyn een waarborg daartegen. Vaak wordt het bestaan dezer bosschen als zijnde een byna onoverkomelyk struikelblok voor de uitbreiding van de sawahcultuur, verwenscht, doch nu mag men dankbaar zyn voor hun bestaan, aangezien zy veel makkelyker aan een groot aantal menschen voldoende voedsel bieden dan b.v. sawahs zouden kunnen doen en de mogelijkheid van oogstmislukking tevens is uitgesloten.

Toch valt op landbouwkundig gebied nog veel te doen. Het is wel gebleken dat boschproductenhandel voor een geheele bevolking of een groote proef een te onzeker basis vormen om daarop een heel bestaan te grondvesten. De tallooze deelnemers van deze handel, de eigenlijke zoecker, de tusschenhandelaren, de koelies, enz. door hun langdurige afwezigheid uit hun kampong van de samenleving aldaar vaak gedeeltelyk vervreemd en althans niet meer deelhebbend in sawahbezit of tuinen, zyn nu grootendeels zonder inkomsten en daardoor afhankelyk van de weldadigheid hunner familie. Vervreemd van regelmatige arbeid op sawahs en in tuinen kunnen zij er vaak moeilyk toe komen zich weer hierop toe te leggen. Terwyl toch de voor sawahcultuur en aanleg van koffietuinen en kapoktuinen e.a. tuinen geschikte gronden nog voor het grijpen liggen.

Op dit gebied ligt voor de Landbouwvoorzichtingsdienst in samenwerking met het bestuur nog een ruim arbeidsveld open. Door verbetering van de cultuurmethoden en vermeerde-

vermeerdering van de opbrengst moet de aanplant van voedings en andere gewassen aanlokkelyk gemaakt worden, zoodat niet dan een gering deel van de bevolking haar geluk gaat zoeken in de onzekere boschproductenhandel.

a. Sima Assaparang Atoewong.

Over de moeilykheden by de belastinginning behoeft na het bovenstaande niet meer te worden gesproken.

Voor de regeling der belasting moge worden verwezen naar de landschapsverordening.

Aangeteekend wordt dat dan niemand, behalve de Datoe van Loewoe, vrystelling van belasting wordt verleend, zoolang hy nog in staat is te werken. Slechts worden de leden van het Zelfbestuur, de districtshoofden en kamponghoofden niet aangelagen uit de in hun ambt als zoodanig ontvangen inkomsten (salaris, collecteloon e.d.)

Een voortdurende steiging van de sima assaparang atoewong valt te constateeren, behoudens voor het jaar 1932. Het ondervolgende staatje geeft dit duidelijk aan.

In 1920	bedroeg de aanslag in de onderafdeeling Palopo	+ 56500
In 1921	"	62000
" 1922	"	75600
" 1931	"	100000
" 1932	"	107000

Ook de gemiddelde belastingaanslag steeg:
van / 3.875 in 1920
op " 4.055 " 1921
op " 4.625 " 1922
op " 5.71 " 1931 om dan in 1932 te dalen tot / 5.36.

b. Soesoeng Romang.

Verwezen moge worden naar de bestaande landschapsregeling van 1932, welke sinds kort werd aangevuld, zoodat ook bamboe aan Soesoeng Romang onderhevig is.

Te Palopo werd ontvangen aan Soesoeng

Romang in 1915	/	7373.33
1920	"	22285.22
1921	"	13158.88
1929	"	43627.42
1930	"	35552.60
1931	"	14516.79
1932	"	8807.86 (tot ultimo October).

c. Slachtbelasting.

Voor de landsonderhoorigen bestaat een slachtbelasting op runderen, karbouwen en paarden. Sinds echter in 1926 de Chineesche slachtery werd opgeheven werden geen aan slachtbelasting onderhevige dieren meer door Landsonderhoorigen geslacht. Anders is dit met het slachten van varkens. Vry talryk worden deze geslacht door Chineezen en Europeanen, doch zijn deze vry van slachtbelasting. Ten aanzien van Inheemsche bevolking- landschapsonderhoorigen die wel aan landschapsslachtbelasting op varkens zyn onderworpen, is dit m.i. een onbillykheid, waarvoor geen enkele aanleiding bestaat. Daarom werd deze kwestie in 1931 dzz. mondeling voorgebracht, doch tot dusver werd door mij geen beslissing ontvangen; de zaak heeft echter de aandacht hetgeen o.m. blykt uit de aantekening op dzz. dagboek van 1 tot 10 Juli 1932.

By Zelfbestuursbesluit van 16 October 1931 werd een nieuwe regeling voor de slachtbelasting vastgesteld, waarbij het tarief van een karbouw of rund werd vastgesteld op / 6.- van een paard op / 8.-

O.h.a. bestaan tegen deze tarieven, hoewel hoog geen overwegende bezwaren. Slechts in bepaalde gevallen wanneer n.l. oude karbouwen, die by de laatste sawahbewerking hun laatste krachten vrywel verbruikt hebben en die geen lang leven meer beschoren is, en die daarom beter

kunnen worden geslacht wordt een belasting van / 6.- te hoog geacht, aangezien het vleesch hoogstens / 5.- opbrengt. In verband hiermede worden de dieren niet meer geslacht doch laat men die aan uitputting en ouderdomsgebreken sterven. By een herziening van de slachtbelasting-tarieven zou het aanbeveling verdienen het tarief t.a.v. dit soort karbouwen te verlagen al moet worden toegegeven dat de controle eenige moeilijkheden zal geven. Bestaan dus o.h.a. tegen de karbouwen slachtbelasting geen overwegende bezwaren, anders is het gesteld met de varkensslachtbelasting; ingesteld by Zelfbestuursbesluit van 16 October 1931. Daarby werd het tarief van het slachten van een volwassen varken op / 3.- voor een halfwassen op / 1.50 gesteld, terwyl bepaald werd dat voor kleine varkens welke by het door de adat geeischte ceremonieel by de sawahbeplanting geslacht moeten worden / 0.25 belasting moet worden betaald. Tegen deze slachtbelasting, althans tegen de tarieven wordt algemeen bezwaar gemaakt, hetgeen zich o.m. uitte in de verzoekschriften door groepen van Toradjahoofden ingediend, die by dzz. schryven van 18 April 1932 No. 960/VIII voorzien van advies werden doorgezonden. Waar de voornaamste bedoeling die by de instelling van de varkensslacht voorzat was door het opleggen van een vry zware belasting de groote slachtingen by doodenfeesten tegen te gaan, met welke bedoeling geheel wordt ingestemd, wordt dzz. verlaging van het normale tarief niet gewenscht geacht. Wel wordt uitbreiding van het aantal gevallen, waarin een verminderd tarief mag worden betaald billyk geacht. Niet alleen toch by het ceremonieel by de sawahbeplanting wordt door de adat het slachten van

*if behandeld by dzz. schryven
van 20-6-32 No. 2043/VIII*

*A.R.
Wg. P.B.
15-2.*

een klein varken, ook door den minderen man ge-
eischt, doch ook in tal van andere voorschriften
van adatceremonieel, als by het opnieuw indek-
ken van het huis en dergelyken, is dit ver-
plicht. Een uitbreiding van de faciliteiten tot
dergelyke gevallen zou veel van de bezwaren
tegen deze slachtbelasting doen verdwynen of
althans sterk verminderen, terwyl aan het voor-
naamste doel der belasting, tegengaan van groo-
te slachtingen, geen afbreuk wordt gedaan.

*2/ Inlegendeel; hier door aan de
slacht op de jonge dieren van
ten hoogste 40 c. lb. lengte,
waarvoor f 0,25 belasting is
verschuldigd, eerst met recht
op groote schaal plaats
nemen en de ontwikkeling
der varkenstapel bedreigen.*

*A. R.
Luz. P. B.
15-2*

De opbrengst der slachtbelasting bedroeg

in 1920:	/	3477.-
1921:	"	4362.50
1929:	"	4333.-
1930:	"	4643.-
1931:	"	4167.50
1932:	"	4933.50 (tot ultimo October).

d. Opiumregie.

De algemeene malaise en geldschaarschte
heeft een sterke afname van het opiumgebruik
ten gevolge gehad in de laatste jaren. Het uit
de hieronder volgende cijfers blijkende groo-
te verschil met de jaren 1913 en 1914 is ech-
ter in de eerste plaats te danken aan het feit
dat het opiumschuiven onder de Inheemsche be-
volking, mede dank zy het toenemende begrip der
Mohammedaansche godsdienstige voorschriften
sterk is afgenomen.

In 1913:	/	44066.52
" 1914:	"	38011.98
" 1922:	"	27205.70
" 1930:	"	23262.90
" 1931:	"	15837.-
" 1932:	"	8608.95 (tot ultimo October).

Het debiet is thans zoo gering dat het
niet meer nodig wordt geacht dat er een man-
tri van de opiumregie te Palopo gestationeerd

blijft.

2) Ddz. werd het beter maakt de
ontv. der In- en uitvoerr. met
dezen verkoop van opium te
belasten en deantse bereids
het voorstel gedaan.

A.R.
log. P.B.
15-2

blyft. Waarneming van de functie door de schry-
ver op het Controleurskantoor in de namiddag-
uren wordt zeer wel mogelijk geacht, zooals ook
werd voorgesteld by dzz. schryven van 5 Novem-
ber 1931 No. 2585/A.6. ^{2/}

c. In- en Uitvoerrechten
en Accijnzen.

Aan in- en uitvoerrechten werd ontvangen:

	Uitvoerrecht.	Invoerrecht.
In 1913:	14306.09	395.92
1914:	6403.59	350.87
1929:	8319.38	2363.23
1930:	4583.74	2626.61
1931:	1153.50	3100.78
1932:	150.90 ^{1/}	949.32 ^{1/}

1/ loopende tot ultimo
October 1932.

De toename van de invoerrechten is alleen
te danken aan het feit dat thans meerdere arti-
kelen als bier, en andere dranken van buiten
het tolgebied te Palopo ingevoerd worden. De
daling in 1932 is een gevolg van de toenemende
malaise.

Voor het overige moge worden verwezen naar
Hoofdstuk 6.-

f. Muntwezen.

Eind 1930 werd een aanvang gemaakt met het
aanhouden van zilveren standaardmunt van de
oude muntslag en met de uitgifte van standaard
munt van den nieuwen muntslag. Dit proces is
nog lang niet beëindigd. Nog steeds is veel zil-
ver van de oude muntslag in handen van de be-
volking en slechts aarzelend ontdoet zy zich
daarvan. Algemeen bestaat b_v haar de wetenschap
van het groote zilveragehalte van de oude dan
de nieuwe munt. Bepaalde moeilykheden doen zich
by de inwisseling echter niet voor; tot nu toe
kon / 250.000.- van de oude muntslag worden
ingenomen.

Van oudsher is de rijksdaalder de munt
waarmede algemeen wordt gerekend en die het
liefst, vooral door de Toradja's wordt ont-
vangen. Papiergeld is nog steeds niet gewild

en in de Toradjastreken zelf eigenlijk niet gangbaar, hetgeen begrypelyk is, gezien de vrees voor bedrog door middel van valsche papieren, aangezien de bevolking grootendeels nog analphabeet is. Valsch geld komt de laatste tijd weer vry veel voor; vooral rijksdaalders. De onderkenning is voor een leek vaak zeer moeilik, voor de primitieve bevolking en hoofden vaak ondoenlyk. Nog zeer veel voorkomend is de geschonden munt, voorzien van gaten en oogen en vroeger veel gebruikt als versiering, knoopen, enz. en thans door de geldschaarschte weer in omloop gekomen.

De termyn voor de inwisseling van deze geschonden munt tegen goede is met ingang van 1 Mei 1932 gesloten. Dzz. werd voorgesteld, gezien de groote hoeveelheid dezer munt met het oog op de groote geldschaarschte by de bevolking, alsnog de gelegenheid tot wisselen open te stellen. Een beslissing werd nog niet ontvangen.

13. Inlandsch Onderwijs.

Te Palopo werd in 1925 een Hollandsch Inlandsche School opgericht, die echter in verband met de bezuiniging vereischt door de slechte stand van 's Lands financiën en gezien het geringe aantal leerlingen enz. en het geringe gebruik dat er door de Inheemsche bevolking nog van werd gemaakt, met ingang van 1 Juli 1932 omgezet in een nieuw type standaardschool met de Nederlandsche taale als leervak in de hoogste klassen.

Naast deze standaardschool is te Palopo een Gouvernements Inlandsche School 2de klasse die zich in een groote toeloop mag verheugen. Het aantal leerlingen in 1922 bedragende 216, bedraagt thans 250. Ten slotte, was het aantal liefhebbers dat moest worden afgewezen zoo groot dat in 1931 werd overgegaan tot de op-

richting

oprichting van een volksschool te Palopo.

In het overige deel van de onderafdeeling Palopo is de belangstelling voor het onderwijs o.h.a. matig. Werd in deze niet voortdurend door het Zelfbestuur en de hoofden propaganda gemaakt en er by de ouders op aangedrongen hun kinderen naar school te sturen dan zouden vele scholen snel verlopen; een direct verlangen naar onderwijs wordt (behoudens ter hoofdplaats Palopo) nog maar zelden aangetroffen. Veel hangt in deze ook af van het onderwyzend personeel. Voorbeelden te over, zoowel by de volksscholen als by de zendingscholen, zyn er waar waarbij een school die byna voor opheffing in aanmerking kwam, plotseling tot groote- en durende bloei werd gebracht door een onderwyzer die kans zag de harten der kinderen te winnen, door fluitspel en de manier van lesgeven; en omgekeerd liepen scholen die een onderwyzer kregen die niet dien slag had - snel terug.

Met een moeilykheid heeft het streven naar het tot ontwikkeling brengen van het verlangen naar onderwijs vooral in deze tyden te kampen, n.l. de in 1931 ingevoerde schoolgeldregeling. Voordien werden door de belastingplichtigen 5 opcenten op hun belasting betaald als bydrage voor het onderwijs, welke opcenten op de belastingbiljetten werden vermeld. Hoewel de schoolgeldregeling veel billyker is, immers alleen de ouders van schoolbezoekende leerlingen treft, zyn de bezwaren hiertegen algemeen, aangezien deze regeling als een nieuwe belasting wordt gevoeld, daar zy niet tegelyk met de Sima Assa-parang Atouewong wordt betaald doch maandeliks aan de onderwijzers moet worden afgedragen.

Een eenvoudige methode om deze bezwaren te ondervangen lijkt mij het vermelden van het schoolgeld

schoolgeld op het aanslagbiljet, waardoor het gevoel van een nieuwe belasting verdwijnt. Algemeen wordt dit door de hoofden die de billijkheid van deze regeling erkennen, aanbevolen als een maatregel die de bezwaren die er bij de bevolking bestaan tegen een nieuwe belasting - grootendeels zal doen verdwijnen.

Tijdens mijn bestuur werden volksscholen opgericht te Palopo, Liboekang, Tetekan, terwijl de volksscholen te Barana, Padangalipan, Bosso en Sampeong door de Zending werden overgenomen. Het aantal volksscholen in 1923 bedragende 11 is thans 16 het aantal zendingscholen in 1923 slechts 2 is thans 8, het aantal leerlingen der volksscholen bedraagt totaal 1366, dat der Zendingsscholen 656.

De destijds bestaande schoolfondsen werden einde dienstjaar 1930 opgeheven en de saldi gestort in de landschapskas, die sindsdien zorgt voor de bezoldiging van het onderwyzend personeel, onderhoud van de schoolgebouwen enz.

Het peil van het onderwyzend personeel is over het algemeen tamelijk goed.

De Zendingsonderwyzers willen zich wel nog eens mengen in aangelegenheden, waarmede zij niets te maken hebben, doch sinds enkele van hen tengevolge daarvan uit de onderafdeeling werden overgeplaatst is er een verbetering in dit opzicht te constateeren. Waakzaamheid dient echter steeds te worden betracht, even ten opzichte van de exploitatie van de schoolkinderen door de onderwijzers. Temeer is dit laatste noodig, en ten einde tegemoet te komen aan de bezwaren van vele ouders tegen de schoolgelden een aanvang is gemaakt met de proef om door den aanleg van schooltuinjes de schoolkinderen in de gelegenheid te stellen uit de opbrengst

1/ H. C. L.
Bij de mijnzondsalijzen
van den 18-10-32 17.5318/11
hervace.

A.R.
tag. P.B.
15-2.

1/ Waar?
A.R.
tag. P.B.
15-2.

2/ *Lijkt mij gezien de erve-
dingen elders opgedaan
tot mislukking gedaand.*

*A.H.
Wag. P. B.
15-2.*

opbrengst daarvan hun schoolgeiden te voldoen. Streng toezicht is de districtshoofden in deze opgedragen.

Over de proef kan nog geen oordeel worden geveld, aangezien ze eerst sinds kort is aangevangen. De resultaten van het onderwijs zijn o. h. a., de geringe behoefte in deze nog betrekkelijk primitieve streken, bevredigend. De bevolking is niet onintelligent. Ten einde het hen mogelijk te maken eenigszins meerdere ontwikkeling te bekomen wordt aan kinderen van aanzienlyken, die de kosten van de daardoor vereischte opleiding niet kunnen betalen, vergund op landschapskosten de standaard-school te bezoeken en by gebleken geschiktheid ook verder onderwijs te genieten. De stand der landschapskas noopt er toe dit jaar een scherpere selectie toe te passen dan anders de gewoonte was en het aantal steungenietenden zooveel mogelijk te beperken.

Mede in verband met den stand der landschapskas werd de bestaande normaal cursus voor volksonderwijzers te Palopo met ingang van 1 October 1932 opgeheven. Voor de behoefte in de eerstkomende jaren is een voldoende aantal candidaten beschikbaar, temeer waar verwacht kan worden dat het aantal scholen in die jaren slechts zeer langzaam zal toenemen.

Landschapspassanggrahan zijn te Palopo en Todjamboe.

De bouwvallige passanggrahan te Palopo werd in 1931 grondig hersteld, terwyl de vloer die by bandjirs van de Amasanganrivier steeds onderliep, een 25 c.M. werd opgehoogd; bovendien werden alle kamers van electrisch licht en stroomend water voorzien. De verlichting wordt, evenals vroeger door de mandoer betaald,

die

14. Passanggrahans en Baroega's.

die ook de betalingen daarvoor door de gasten ontvangt. Door de M.E.P.B. werd toegezegd voor de verlichting te zullen zorgen tegen ontvangst van genoemde bijdragen, zoodat eventueel verlies voor het risico van de M.E.P.B. komt. Tot nu toe bleef echter alles by de oude toestand.

*1/ Sedert werd off. bepb. de
overeenkomst ontbonden.
waarbij zij deze belofte
gestand dae. -*

*A.R.
Wg. P.B.
15-2.*

De passangrahan te Todjamboe onderging in 1930 groote verbetering. Door de steeds betere toestand van de wgen mag deze passangrahan op 800 M. hoogte gelegen, mag in een steeds groote touristen-bezoek verheugen.

Voor de baroega's moge worden verwezen naar de jaarstaten van landschapsgebouwen. Hier worde slechts vermeld dat tydens myn bestuur in verband met de bouwvallige toestand van de bestaande, nieuwe baroega's werden gebouwd te Salolimboeng, Pantilang, Lempobatoe, Ranteballa, Bonepoete en Larompong. De bouw geschiedde in heerendienst onder leiding van een landschapstimmerman. De baroega's zijn over het algemeen zeer goed en van het noodzakelijkste meubilair (stoelen, tafels, bale-bale) voorzien. Slechts de baroega te Soeli verkeert in minder goede staat en dient thans het eerst voor verbetering in aanmerking te komen. By elke baroega werd aangesteld een vaste mandeer die de zorg heeft voor het schoonmaken en schoonhouden, vullen van de mandibak e.d. Daarvoor geniet hij vrijstelling van belasting en heerendiensten.

15. Straatverlichting.

Te Palopo bestond van oudsher een straatverlichtingsfonds, waaraan door alle eigenaars en gebruikers en bewoners van erven ter hoofdplaats wordt bygedragen, door Land- en Landschapsdienaren en de landsonderhoorigen met $\frac{1}{2}\%$ van hun inkomen per maand, door de Inheem-

Inheemsche bevolking met $12\frac{1}{2}$ procenten op hun belasting; zij die een aanslag in de S.A.A. hebben van minder dan / 4.- waren vrygesteld van bijdragen aan het straatverlichtingsfonds. De opbrengst uit deze bijdragen bedraagt $\pm$ / 100. per maand terwyl het landschap jaarlijks een subsidie van / 100.- verstrekt. De verlichting bestond uit stormkings en petroleumlampen en was zeer poover. Met ingang van Juli 1932 werd door de toen opgerichte M.E.P.B. voorzien in de straatverlichting. De kosten hiervan bedroegen / 421.50 per maand en kunnen dus niet door het straatverlichtingsfonds worden gedragen. Daarom werd het fonds opgeheven en werden de kosten ten laste van de landschapskas gebracht terwyl de bevolkingsbijdragen ten bate van deze kas komen. Hoewel streng werd toegezien dat allen die daarvoor in aanmerking komen bijdragen aan de straatverlichting (zoo werd in September j.l. eindelijk bereikt dat ook de Onderofficieren hun bijdragen leveren) opbrengen is het niet mogelijk de opbrengst aan bijdragen hooger dan $\pm$ / 100.- te brengen. Te vreezen is zelfs dat de bijdragen nog zullen terugloopen in de eerste plaats doordat vele woningen leeg komen te staan en in de tweede plaats omdat steeds meerdere personen gaan voldoen aan de eisch in de Gewestelijke Ordekeur gesteld en zelf voor de verlichting van hun erf voorzien. Aanbeveling zou het verdienen, willen de lasten van de landschapskas die nu $\pm$ / 325.- per maand bedragen niet nog hooger worden, indien een zoodanige regeling werd vastgesteld dat het bijdragen in de straatverlichting verplicht is, onafhankelijk van voorziening in de verlichting van eigen erf.

1) Kansulling van de kaur om een bepaling van de strekking, dat zodra dan bestuurvoers in een heloorlijke staatsaardiging wordt over een, de in gesepte aan verplicht zijn naar gelang van hun draagkracht bij te dragen in de kosten hiervan, wordt aanbevolen.

*A.R.
Wag. P.B.
15-2.*

Palopo grens Wadjo door het Gouvernement van het Landschap overgenomen. Verandering in het aantal telefoontoestellen is er niet gekomen, zoodat ook thans de districtshoofden van Ponrang, Badjo, Soeli en Larompong alle nog een toestel hebben, hetgeen voor het bestuurswerk een groot gemak geeft.

17. Weersgesteldheid.

De onderafdeeling Palopo heeft o.h.a. een goed klimaat voor de plantengroei gunstig. De regentijd is zeer lang, van December tot Juni, terwijl het ook in de droge tijd herhaaldelyk regent, zoodat geheel dorre landschappen, als in Zuid Celebes, in Palopo onbekend zijn.

18. Natuurverschijnselen.

Met uitzondering van zoo nu en dan hier gevoelde lichte aardschokken o.m. afkomstig van Menado, valt omtrent natuurverschijnselen niets te vermelden.-

*Gerien:
De Ass. Res. van Laewoe,
(w.g.) P. Brouwer
15-2-'33*

Palopo, den 13den November 1932.-

De Controleur van Palopo,
(w.g.) Mr. J. Gerritsen.-